

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему
**«СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
4 курсу групи ПУіА 2022-1
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

Денис ГОЛУБ
(ім'я та прізвище)

Керівник Христина КАЛАШНІКОВА
(ім'я та прізвище)

Рецензент Тетяна КОЛЯДА
(ім'я та прізвище)

Рецензент Світлана ГАЙДУЧЕНКО
(ім'я та прізвище)

Харків – 2026 року

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту
Кафедра менеджменту і публічного адміністрування
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
проф. Марина НОВІКОВА

«19» травня 2026 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Голуба Дениса Володимировича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Сучасні пріоритети публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини»
2. Керівник роботи Калашнікова Христина Ігорівна, к. е. н., доцент затверджені наказом закладу вищої освіти від 19.05.2026 р. № 428-03
Строк подання здобувачем роботи 22.06.2026 р.
3. Вихідні дані до роботи чинне законодавство, матеріали переддипломної практики, періодична спеціальна література, інші джерела.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: Розділ 1. Теоретичні засади публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини. Розділ 2. Аналіз сучасного стану і особливостей публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини. Розділ 3. Сучасні пріоритети розвитку публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини.
5. Перелік графічного матеріалу: 1. Титульний лист. 2. Актуальність теми, мета, об'єкт, предмет, новизна. 3. Форми та прояви культури. 4. Склад культурної спадщини. 5. Заходи охорони духовної культурної спадщини.
6. Інформаційно-комунікаційні формати фінансування сфери охорони.
7. Напрями світової практики соціального підприємництва.
8. Міжсекторальна взаємодія у сфері охорони культурної спадщини.
9. Завдання публічного управління сферою охорони культурної спадщини.

10. Чинники формування моделі міжсекторального партнерства.
11. Характеристики міжсекторального партнерства. 12. Концептуальна модель публічного управління сферою охорони культурної спадщини.
13. Функції громадян у сфері охорони культурної спадщини. 14. Висновки дослідження відповідно до завдань.

6. Дата видачі завдання 19 травня 2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Дослідження основних літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи	01.06.2026-06.06.2026	виконано
2.	Розділ 1. Розгляд теоретичних засад публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини	01.06.2026-06.06.2026	виконано
3.	Розділ 2. Аналіз сучасного стану і особливостей публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини	07.06.2026-12.06.2026	виконано
4.	Розділ 3. Сучасні пріоритети розвитку публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини	13.06.2026-16.06.2026	виконано
5.	Висновки	17.06.2026	виконано
6.	Оформлення графічного матеріалу	18.06.2026	виконано
7.	Оформлення пояснювальної записки	19.06.2026-20.06.2026	виконано
8.	Попередній захист	22.06.2026	виконано
9.	Захист	24-26.06.2026	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Денис ГОЛУБ

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Христина КАЛАШНІКОВА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....	10
1.1. Концептуальні підходи до публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини	10
1.2. Генезис формування та розвитку сфери охорони української духовної культурної спадщини	18
1.3. Міжнародні практики публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ.....	33
2.1. Вплив інституціональних світових особливостей на процеси публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини.....	33
2.2. Аналіз нормативно-правових аспектів публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини	39
2.3. Особливості ідентифікації інструментів реалізації публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України у контексті висновків ЮНЕСКО.....	46
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ.....	56
3.1. Впровадження процесного підходу до розвитку публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини	56
3.2. Формування міжсекторального партнерства у публічному управлінні сферою охорони духовної культурної спадщини	64
3.3. Практичні рекомендації щодо використання моделі публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини у контексті	

міжсекторального партнерства	72
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Визначально, що з перших днів і часів проголошення незалежності України у сфері культури відбуваються реформаційні перетворення, які, на жаль, не відповідають викликам нашого сьогодення, зокрема, у контексті її курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, де існують достатньо жорсткі вимоги в означеній сфері.

Слід наголосити, що українська держава успадкувала дуже великий пласт історичних культурних пам'яток як невід'ємної частини її національної культури, ідентичності, свідомості та менталітету, адже вони демонструють глибинне коріння національних традицій, велич історичних подій та видатних особистостей.

Саме тому відповідальність держави та прогресивної громадськості за належний стан пам'яток культури є стратегічним завданням сучасного культурного будівництва в Україні і обов'язком України перед світовим товариством. Повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала проблему забезпечення відповідального публічного управління охороною та використанням пам'яток культури, включаючи духовну культурну спадщину не лише у контексті внутрішньої політики держави, а й с позицій участі світової спільноти у притягненні країни-агресора до відповідальності за завдану шкоду.

На жаль, результати аналізу сучасного стану сфери публічного управління охороною духовної культурної спадщини в Україні свідчать про економічну неспроможність держави протистояти негативним і руйнівним процесам впливу на окремі елементи культурної спадщини та її носіїв-практиків; нездатність і відсутність бажання інститутів політичної влади захистити культурну спадщину від втрат і знищення.

Зазначені проблеми доводять факт відсутності у держави ефективної системи публічного управління сферою охорони культурної спадщини загалом, і зокрема, духовної, через недостатній рівень відповідних

методологічних засад і належного наукового дослідження, висвітленого в публікаціях.

Останні характеризуються фрагментарним підходом до питань публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини в Україні таких дослідників: С. Бородін, О. Герасименко, С. Добровольська, О. Дутчак, С. Заремба, Т. Катаргіна, Н. Липовська, О. Нестеренко, О. Мельничук, М. Тарнавська, І. Шпекторенко та ін.

Слід зазначити, що переважна більшість українських дослідників акцентує увагу на проблемах у сфері культури з огляду на політичну та економічну нестабільність держави, трансформації культурного простору України з урахуванням європейського курсу розвитку країни та світового досвіду, але при цьому не береться до уваги їх теоретичне оцінювання і узагальнення. До того ж, залишаються недостатньо дослідженими європейські практики реформування публічного управління у сфері культури і європейські та міжнародні принципи управління в галузі культури які достатньо активно втілюються усіма країнами Європейського Союзу з позицій міжсекторальної взаємодії у цій сфері. Усе вище зазначене підтверджує актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України та визначення сучасних пріоритетів її розвитку та практичних рекомендацій щодо використання відповідної моделі цього процесу у контексті міжсекторального партнерства.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- узагальнити теоретичні засади публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини;
- вивчити успішні міжнародні практики публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини;
- проаналізувати сучасний стан і особливості публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України;

- визначити сучасні пріоритети розвитку публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України;
- дослідити та визначити практичні рекомендації щодо використання моделі публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини у контексті міжсекторального партнерства.

Об'єктом дослідження є система публічного управління України.

Предмет дослідження – сучасні пріоритети публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини.

Методи дослідження. Відповідно до мети та поставлених завдань у дослідженні застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи та підходи, зокрема: системний підхід, методи аналізу та синтезу, індукція й дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, узагальнення, моделювання, метод експертних оцінок. Системний підхід та діалектичний аналіз дозволили всебічно дослідити системний характер процесів публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини. Методи індукції, порівняння, аналогії й абстрагування сприяли визначенню предмета дослідження та розкриттю сутності відповідних понять і категорій у предметній сфері. За допомогою методів аналізу та синтезу здійснено відбір наукової інформації за темою дослідження та визначено сучасний стан і особливості публічного управління сферою охороною української духовної культурної спадщини. Метод узагальнення сприяв вивченню концептуальних підходів до публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини. Визначенню сучасних пріоритетів розвитку публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини та практичних рекомендацій щодо використання моделі цього процесу у контексті міжсекторального партнерства сприяв метод моделювання та прогнозування.

Теоретичною базою кваліфікаційного дослідження є фундаментальні положення теорії публічного управління, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, а емпіричною – нормативно-правові акти України, дані

соціологічних опитувань, матеріали науково-практичних конференцій, публікації наукових видань, статистичні матеріали.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, отримані у результаті дослідження можуть бути корисними на усіх рівнях публічного управління України завдяки наведеним конкретним практичним рекомендаціям щодо використання моделі публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини у контексті міжсекторального партнерства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1. Концептуальні підходи до публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини

Культура визначається як «комплекс характерних матеріальних і духовних здобутків та практик суспільства, який охоплює історичну спадщину, мистецтво, гуманітарні науки та освіту, дозвілєві практики й індустрії, пов'язані з мистецтвом і культурним відпочинком» [73]. У цьому визначенні ключовим є слово «комплекс», що підкреслює наявність багатовимірних форм і проявів культури, які можна класифікувати за різними ознаками: масова та елітарна; міська та сільська; матеріальна та нематеріальна; домінуюча культура та субкультура, контркультура; молодіжна культура. Така класифікація демонструє тісний взаємозв'язок культури з суспільством і державою, а також необхідність компетентного і професійного управління її розвитком та збереженням, що реалізується через державне, публічне та соціальне управління.

Держава здійснює регулювання культурних процесів не лише через законодавство, але й через комплекс управлінських функцій і методів, що включають політичні, фінансові, економічні, адміністративні, соціальні та психологічні інструменти публічного управління. Освітня та наукова система, засоби масової інформації, охорона культурної спадщини, захист авторських прав та реалізація права людини на задоволення культурних потреб відбуваються в рамках державного законодавства і забезпечують системність у підходах до управління культурою. Прогресивні держави приділяють значну увагу фінансуванню освіти, науки, культурних установ, реставрації пам'яток та збереженню духовної культурної спадщини, визнаючи це не лише як культурну, а й соціально-економічну інвестицію.

Сучасний стан культури демонструє значний інноваційний потенціал, особливо в науково-технічній сфері, проте супроводжується й численними ризиками, включно з недобросовісним використанням культурних досягнень, політизацією культурних процесів та загрозами під час соціальних і політичних конфліктів. Це підкреслює критичну роль формування та реалізації культурної політики, спрямованої на модернізацію цілей культурного та духовного розвитку держави, суспільства та особистості, удосконалення методів публічного управління, а також механізмів взаємодії та зворотного зв'язку з культурними процесами.

Проголошення незалежності України створило нову культурну реальність, яка включає зміну суспільних відносин, системи цінностей, норм і правил, культурних потреб, а також інструментів політики та управління. Ці зміни обумовлені трансформацією форм власності на засоби виробництва, появою нових соціальних класів і верств, а також розвитком нових форм культурного життя та способу життя. Водночас вони акцентують на важливості освіти, доступу до культурних цінностей, інноваційних технологій та інформації, що дає можливість не лише відтворювати традиції, а й адаптувати культурні практики до сучасних потреб суспільства.

В Україні, як і у світі, формується плюралістична модель культурно збалансованого суспільства, у якому критерії культури стають менш чіткими, етнічна та національна ідентичність громадян трансформується, особливо серед молоді. Соціальні норми та культурні еталони під впливом глобалізаційних процесів і західних парадигм поступово змінюються, що створює як можливості для збагачення культурного простору, так і виклики щодо збереження національної ідентичності. У цьому контексті національна матеріальна та духовна культура виступає не лише як засіб протидії глобалізаційним ризикам, а й як важливий чинник розвитку суспільства, державності та формування стійкої національно-етнічної самосвідомості.

Сутність публічного управління культурою полягає в системі партнерських дій держави та суспільних інститутів разом із бізнесом,

спрямованих на досягнення визначених цілей через застосування узгоджених принципів, функцій, методів і технологій. Такий підхід дозволяє розглядати культурну політику як процес адміністрування та адаптації державної політики у сфері культури, що охоплює комплекс завдань: від відтворення культурних цінностей і збереження самобутності, традицій та норм, до підтримки творчої діяльності громадян та розвитку духовної культури.

Державну культурну політику дослідники визначають як «систему принципів та інституційних норм, якими керується держава в діяльності зі збереження, розвитку і поширення культури, а також комплекс дій, спрямованих на досягнення певних культурних цілей» [80]. Публічне управління культурою охоплює не лише підтримку культури як чинника консолідації суспільства, але й є показником культурного розвитку держави в контексті політичних, економічних, соціальних, духовних, екологічних та ідеологічних завдань. У суспільствах, орієнтованих на розвиток, особлива увага приділяється людині як найвищій цінності, а культура стає політичним та економічним пріоритетом, що підтримується державними програмами та фінансуванням.

Фахівці підкреслюють, що «на відміну від міністрів охорони здоров'я та освіти, які контролюють тисячі шкіл і шпиталів та мільйони працівників, у безпосередньому підпорядкуванні міністра культури обмежені ресурси. Тому формування і реалізація культурної політики є однією з найскладніших задач сучасного уряду» [52]. Це пояснює необхідність комплексного планування, координації та мотивації персоналу, що забезпечує ефективне використання обмежених ресурсів та підтримку як матеріальної, так і духовної культури.

В умовах сучасної України роль культури та культурної політики є надзвичайно важливою, особливо у контексті воєнного протистояння російській агресії, коли культура виступає не лише як засіб збереження національної ідентичності, а й як інструмент духовного та соціального опору. Це вимагає партнерства між державними установами, приватними

компаніями та організаціями громадянського суспільства для забезпечення стійкості культурного середовища та розвитку креативного потенціалу громад.

Культурна політика розглядається як динамічний процес і продукт, а також як чинник сталого розвитку при умові ефективного прийняття управлінських рішень. На етапі розподілу бюджетних коштів чи розробки програм охорони культурної спадщини часто надається пріоритет матеріальній інфраструктурі (музеї, бібліотеки, театри, культурні центри), яка є базовою для здійснення культурної діяльності. Водночас духовна культура, хоч і критично важлива для збереження ідентичності та передачі традицій, отримує порівняно менше уваги, що підкреслює необхідність розробки спеціальних механізмів підтримки її розвитку та інтеграції у національні культурні стратегії. Ця ситуація вимагає комплексного підходу, який би одночасно забезпечував матеріальні умови для культури та стимулював духовну, нематеріальну сферу, формуючи гармонійне культурне середовище, що відповідає сучасним потребам суспільства.

Отже, культурна політика має інтегруватися в загальну державну політику, спрямовану на формування ідентичності, збереження культурної спадщини та розвиток творчого потенціалу суспільства як відповідь на виклики глобалізації та соціально-економічні зміни. Вона повинна поєднувати охорону матеріальної та нематеріальної (духовної) культур із розвитком сучасних культурних форм.

Науковці виділяють матеріальну та духовну (нематеріальну) культурну спадщину:

- матеріальна – пам'ятки архітектури й монументального мистецтва, археологічні та історичні об'єкти, визначні місця, рукописи, книги, архіви, предмети художнього, історичного або наукового значення, наукові колекції;
- духовна (нематеріальна) – традиції, звичаї, обряди, свята, ремесла, інші форми збереження та демонстрації досвіду, знань і навичок, що передаються поколінням [33].

Духовна культурна спадщина сприймається як «надбання культури у специфічних формах вияву – мова, фольклор, традиції, звичаї, колективні знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, які транслюються через покоління, відтворюються і живлять почуття етнокультурної самобутності та ідентичності» [32]; як «духовно-інтелектуальні здобутки народу, культурні параметри, закріплені в свідомості людей як носіїв історично сформованого досвіду, етнокультурної ідентичності та різноманітних соціокультурних практик» [30]; як «ознаки культурної спадщини – традиційність (автентичність), універсальність та комунікативність» [31]; як «виразник «душі» народу, його світогляду, багатовікового досвіду, знань і умінь» [5].

Важливо, що духовна культурна спадщина формує зв'язок людини з минулим і сьогоденням та сприяє міжкультурному взаєморозумінню, охоплюючи усну народну творчість, фольклор, традиційні ремесла, музику, танці, театр, свята, обряди, знання про природу і Всесвіт.

У 2003 р. ЮНЕСКО ухвалила Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини, визначивши її як «звичаї, форми представлення і вираження, знання і навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, визнані співтовариствами, групами і особами як частина їхньої культурної спадщини» [88], і закликає держави-члени вживати заходів для її збереження та популяризації.

Фахівці виділяють такі форми духовної культурної спадщини:

- усна народна творчість: міфи, легенди, казки, пісні, танці, вірші, прислів'я та приказки;
- фольклор: народні ремесла, костюми, музика, театр, свята та обряди;
- традиційні ремесла: гончарство, ткацтво, вишивка, різьба по дереву, кування;
- музика: народна, класична, джаз;
- танці: народні, класичні, бальні, сучасні;
- свята та обряди: релігійні, народні, сімейні;

– знання та практики, пов'язані з природою й Всесвітом: народна медицина, календар, астрономія.

Всі ці форми духовної спадщини є цінним багатством, яке слід зберігати для майбутніх поколінь, поширюючи традиційні практики серед молоді та широкого загалу як складову культурної ідентичності та різноманіття.

Варто зазначити, що в 1990-ті роки в Україні розпочався новий етап розвитку наукової думки, зокрема щодо публічного управління охороною культурної спадщини, що стосувався матеріальної культури. Інтерес до нематеріальної спадщини як окремої сфери людських відносин став поширеним лише на початку XXI ст., що пояснюється послабленням ідеологічного контролю радянської влади та недостатньою зрілістю держави як суб'єкта міжнародних відносин. Лише через три десятиліття проблематика пам'яткоохоронного законодавства в Україні почала розглядатися комплексно, а не фрагментарно в рамках інших дисциплін.

Науковці підкреслюють, що засоби масової інформації та періодична преса є «важливим політичним інститутом, суб'єктом політики, культурного та громадсько-політичного життя, інструментом впливу на свідомість людей та формування суспільної думки» [87]. Тому охорону національної історико-культурної спадщини слід розглядати у контексті соціальних комунікацій [87], а не лише через історичний, архітектурний чи археологічний аспект [41].

Поштовхом до активізації на початку XXI ст. наукових досліджень духовної культурної спадщини в Україні стали світові тенденції розвитку науки, де ця сфера вже була предметом активного вивчення. Українські дослідники окреслили низку актуальних питань публічного управління охороною духовної культурної спадщини, серед яких «очевидність необхідності наукового підходу до розробки програм збереження нематеріальної культурної спадщини; завдання створення методики оцінки втрат духовної і матеріальної спадщини в умовах воєнних дій; вивчення та

облік об'єктів матеріальної й нематеріальної культурної спадщини, а також нормативно-правове регулювання цієї діяльності в Україні» [8].

На підставі аналізу українського законодавства науковцями виділено такі основні заходи щодо охорони духовної культурної спадщини:

- ідентифікація, вивчення, наукові дослідження, фіксація та консервація (документування, архівація, наукові дослідження);
- реконструкція та ревіталізація (повернення об'єктів або проявів спадщини до активного використання, доступ до інформації, моральна та матеріальна підтримка);
- збереження та захист;
- популяризація, поширення, трансляція (освіта, виховання, організація заходів, передача знань наступним поколінням, підтримка освітніх і інформаційних інституцій, генерація нових культурних проявів) з метою активного залучення громадськості до управління і охорони спадщини;
- моніторинг об'єктів та їхніх елементів як систематичне спостереження за станом охорони та життєздатністю;
- контроль за використанням [34].

Такий підхід носить системний і комплексний характер та інтегрується у процесний підхід до управління, що охоплює комплекс взаємопов'язаних функцій.

Науковці також звертають увагу на успішний скандинавський досвід охорони духовної культурної спадщини, що «демонструє переваги інтеграції мистецтва, економіки та екології, які Україна може ефективно застосувати для міжнародної популяризації своїх унікальних культурних об'єктів. Допомогатиме цьому Міжнародна конвенція про охорону нематеріальної спадщини, яка відкриває нові перспективи розвитку регіонів та створення успішних проєктів на основі нематеріальних цінностей» [49].

Дослідники підкреслюють визначальну роль місцевих громад у збереженні та передачі культурних традицій, а також значення механізмів міжнародного співробітництва та правових інструментів для ефективного

захисту культурної спадщини. Вони наголошують на важливості спільних зусиль держави, органів місцевого самоврядування, науковців та громадськості [15], оскільки реформи децентралізації відкривають можливості для інтеграції культурного потенціалу в економічний розвиток малих міст і територіальних громад.

Науковці акцентують на потребі розробки стратегій і заходів для ефективного збереження та популяризації духовної культурної спадщини, особливо в умовах військової агресії, як джерела соціальної згуртованості та економічної стабільності [37].

Крім того, вони вказують на актуальність «створення та цифровізації Національного переліку елементів духовної культурної спадщини, вивчення європейського досвіду п'яти країн щодо цифрових колекцій нематеріальної культурної спадщини» [7]; формулювання культурних прав громадян як елементу нормативно-правових методів публічного управління, що забезпечує ефективніше формування та реалізацію культурної політики; сприяння діяльності громадянського суспільства та неурядових організацій у проведенні просвітницької, моніторингової та аналітичної роботи.

Узагальнено зазначене дозволяє зробити такі висновки:

– наукові дослідження у сфері охорони культурної спадщини в Україні мають відносно недавню історію, що зумовлено особливостями розвитку держави;

– сучасні наукові роботи вирізняються міждисциплінарним підходом, що дозволяє комплексно аналізувати складні проблеми збереження культурної спадщини через ефективне публічне управління та міжсекторальну взаємодію, здебільшого у контексті матеріальної спадщини.

Таким чином, концептуальні підходи до публічного управління охороною духовної культурної спадщини демонструють її прямий зв'язок із суспільством і державою, потребу компетентного та професійного управління (державного, публічного, соціального); вплив нової культурної реальності, що формує нові міжособистісні відносини, систему цінностей,

норм і правил, культурних потреб і відповідних управлінських інструментів; домінування особистості як найвищої цінності суспільства; необхідність наукового підходу до розробки програм збереження; актуальність популяризації культурної спадщини для залучення громадськості до її охорони та управління; важливість систематичного моніторингу стану охорони та життєздатності, а також контролю використання культурних об'єктів.

1.2. Генезис формування та розвитку сфери охорони української духовної культурної спадщини

Отже, вперше за понад три десятиліття незалежності України питання патріотичного ставлення до національного культурного надбання було визнано не лише культурним, але й соціально-політичним пріоритетом розвитку держави. Воно визначено ключовим чинником консолідації суспільства, формування національної свідомості та підвищення культурного рівня країни. Такий стан справ став наслідком впливу успішних міжнародних практик управління культурною спадщиною, а також усвідомленням українським народом і державними інституціями необхідності відмежування від радянської ідеологічної спадщини, відновлення історичних коренів і традицій, сформованих протягом тисячоліть.

Сформувалося розуміння того, що будівництво національної ідентичності неможливе без збереження історичної культурної спадщини, переданої попередніми поколіннями, у межах чинного нормативно-правового поля України з урахуванням усіх історичних етапів державотворення. Це усвідомлення стало передумовою для розвитку сучасних механізмів охорони культурної спадщини та активного впровадження публічного управління культурою, яке поєднує законодавче регулювання, інституційні структури та фінансові, організаційні та соціальні інструменти впливу.

Історично склалося так, що від часу занепаду Київської Русі й до початку ХХ ст. українська культура розвивалася під значним впливом двох основних векторів – російського та польського, а окремі території відчували культурний вплив Молдови, Румунії, Угорщини, Білорусі та інших сусідніх держав. Не дивно, що держави-домінанти прагнули зберегти власну культурну спадщину як ключовий інструмент формування єдиної культурної ідентичності. У ХІХ ст. суворо регламентувалося збереження замків, фортець, пам'яток та давніх споруд, а відповідальність за порушення покладалася на губернаторів та місцеві поліційні органи.

Середина ХІХ ст. відзначилася появою у Західній Європі нових методів охорони й реставрації нерухомих об'єктів культурної спадщини, які почали впроваджувати і на українських землях, поділених між Російською та Австрійською імперіями. Тут здійснювалися реставрації старовинних храмів, що стало поштовхом до формування системної пам'яткоохоронної методики в Україні. У 1843 р. була заснована Київська археографічна комісія при канцелярії Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора. Вона координувала вивчення, облік та збереження історичних пам'яток, а також здійснювала реставраційні роботи над Софійським собором, Києво-Печерською лаврою, Золотими воротами та іншими об'єктами. Ця установа вважається першою державною структурою в Україні, яка комплексно займалася дослідженням і контролем історико-культурних об'єктів.

На західноукраїнських землях ХІХ – початку ХХ ст. охорона культурної спадщини здійснювалася відповідно до законодавства Австрійської (згодом Австро-Угорської) імперії. Так, Комісія з охорони пам'яток, створена у 1857 р. у Відні, поширювала свою діяльність на територію Східної Галичини [68], що стало прикладом транснаціональної інтеграції методів пам'яткоохоронної практики.

Наступний етап – радянський період (1917–1991 рр.) – характеризувався значними негативними наслідками для охорони історико-культурної спадщини. Військові конфлікти, політичні репресії, економічні

труднощі та обмежена законодавча база ускладнювали збереження пам'яток. Окремі позитивні ініціативи щодо охорони культурних об'єктів здійснювалися ще за правління Петра I, однак вони переважно слугували офіційній ідеології та науково-просвітницьким завданням, що започаткувало формування нормативно-правових та організаційно-розпорядчих механізмів управління культурною спадщиною.

Хоча в радянські часи законодавчо охорона культурних об'єктів мала певну позитивну функцію, атеїстична політика ставила під загрозу культові споруди – церкви, монастирі та каплиці. При цьому практика довільного руйнування або перебудови пам'яток торкалася багатьох міст, серед яких Харків, Дніпро, Вінниця, Одеса, Чернігів, Полтава, Суми та Кам'янець-Подільський. В рамках ультралівацьких проектів історичні та архітектурні об'єкти часто знищували або перепрофілювали під господарські чи атеїстичні цілі [1], що спричиняло непоправні втрати культурної спадщини і формувало низьку культурну обізнаність населення.

З огляду на ці історичні періоди, сучасна Україна має унікальну можливість поєднати досвід попередніх століть із сучасними міжнародними практиками управління культурою. Важливим є не лише збереження матеріальної спадщини, але й духовної та нематеріальної культури, що включає традиції, мову, фольклор, ремесла, обряди та культурні практики. Це дозволяє формувати сучасну національну ідентичність, яка базується на історичній пам'яті, інтеграції культурного досвіду різних епох та враховує глобальні культурні процеси.

Таким чином, історичний контекст охорони культурної спадщини в Україні демонструє, що публічне управління культурою є комплексним процесом, який поєднує законодавчу базу, державні інституції, експертні комісії та участь громадян. Це забезпечує формування ефективної культурної політики, здатної захищати та відтворювати культурні цінності, сприяти розвитку національної самосвідомості і консолідувати суспільство навколо спільної культурної спадщини.

У цей період здійснювалися такі кроки в правовому управлінні сферою охорони культурної спадщини:

– 1918 р. – створено Центральну комісію з охорони пам'яток мистецтва та старовини;

– 1920 р. – ухвалено декрет «Про охорону пам'яток мистецтва та старовини», що заклав правові основи охорони культурної спадщини в Україні;

– 1922 р. – засновано Всеукраїнський комітет охорони пам'яток (ВУКОП), який замінив функції Центральної комісії;

– 1924 р. – прийнято декрети щодо охорони пам'яток природи, мистецтва та старовини;

– 1930-ті рр. – низка постанов, що регламентували діяльність у сфері охорони культурної спадщини;

– 1940 р. – постанова РНК УРСР «Про створення Комітету охорони та збереження історико-культурних, архітектурних і археологічних пам'яток», який невдовзі було підпорядковано Народному комісаріату освіти;

– повоєнний період – створено систему органів управління охороною різних типів пам'яток;

– 1950–1960-ті рр. – засновано науково-реставраційні установи, зокрема інститут «Укрпроектреставрація» та Спеціальний трест з реставрації;

– 1967 р. – створено Українське товариство охорони пам'яток історії та культури для координації реставраційних робіт.

Ці заходи заклали інституційну основу для збереження значної частини культурної спадщини України, проте духовна складова майже не досліджувалася, а втрати враховувалися лише частково через політику комуністичної партії.

90-ті рр. ХХ ст. стали часом становлення незалежної України. Проголошення незалежності надало українському народу можливість побудови суверенної демократичної держави, яка спирається на багатовікову

історію державотворення, захист національних традицій і збереження історико-культурної спадщини.

Важливим кроком стало відображення цих питань у Конституції України 1996 р., зокрема статтях 54 і 66, що безпосередньо стосуються охорони культурної спадщини. Радянські нормативні акти залишалися чинними, але державний облік і контроль культурних об'єктів залишався занедбаним до 2002 р., коли при Міністерстві культури створили Державну службу з питань національної культурної спадщини. Відповідні підрозділи з'явилися у департаментах, управліннях та відділах культури на обласному, районному і міському рівнях, що значно покращило стан охорони культурної спадщини.

У 2015 р. набув чинності Закон України «Про засудження комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», проте Інститут національної пам'яті не вніс змін у законодавство щодо охорони культурної спадщини, окрім Порядку обліку об'єктів культурної спадщини 2013 р., який не передбачав включення до Реєстру пам'ятників особам, причетним до Голодомору 1932–1933 рр., політичних репресій та інших радянських органів влади (крім діячів науки та культури) [45].

Науковці звертають увагу на закономірність: чим вищий рівень політизації суспільства, тим частіше знищуються або руйнуються об'єкти культурної спадщини. Так було під час Української Народної Республіки, більшовицького терору, хрущовської «відлиги» та горбачовської «перебудови». Сучасна практика виходить з пріоритету загальнолюдських цінностей і поваги до культурних традицій усіх етносів, які мешкають на території України [34].

Водночас, інститут соціально-відповідального бізнесу в охороні культурної спадщини ще не запроваджений, хоча він функціонує у прогресивних країнах світу. Причина полягає у соціальному розшаруванні та

низькій готовності заможних верств брати на себе відповідальність за збереження історичних об'єктів, розглядаючи їх лише як джерело прибутку.

Невдало реалізована державна культурна політика не стимулює органи виконавчої влади створювати сприятливі умови для розвитку соціально-відповідального бізнесу у сфері охорони культурної спадщини. Водночас Україна має формувати власну культурну політику на основі цінностей та пріоритетів народу, взаємодіючи з урядом, політичними інститутами, медіа, бізнесом та громадськістю, залучаючи благодійників і меценатів за моделями міжнародної практики.

Завдяки цьому наукові засади державної політики з охорони культурної спадщини перейшли на новий рівень і здатні реагувати на сучасні виклики, навіть за наявності регіональних і національних відмінностей у меценатстві та соціально-відповідальному бізнесі. Для молоді держави цілком природним є первинний рівень адаптації західної моделі приватних інвестицій у сектор пам'яткоохоронної діяльності. Основним стримуючим фактором є відсутність достатньої нормативно-правової бази, хоча дорадчі органи при Міністерстві культури та стратегічних комунікаціях неодноразово розглядали такі ініціативи, що завершилося підготовкою методичних рекомендацій.

Таким чином, історія формування та розвитку сфери охорони духовної культурної спадщини в Україні демонструє ключові аспекти: конституційне визнання культурного надбання соціально-політичним пріоритетом; необхідність збереження історичної спадщини у межах нормативно-правового поля; історичні етапи розвитку («дорадянський», «радянський», 90-ті ХХ ст. – 2000 рр., початок ХХІ ст. – сучасність); зв'язок між політизацією суспільства та наругою над пам'ятками; низький рівень нормативно-правового забезпечення публічного управління охороною духовної спадщини.

1.3. Міжнародні практики публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини

Ефективність зарубіжної практики охорони культурної спадщини, зокрема духовної, значною мірою забезпечується дієвим законодавством та його неухильним виконанням як з боку державних органів, так і суспільства загалом. Цей факт підтверджується численними прикладами з європейських країн, де на законодавчому рівні визначено комплекс правил і стандартів для охорони архітектурних об'єктів, історичних пам'яток, сакральних споруд і культурних ландшафтів. Не менш важливо, що суспільна свідомість громадян у сфері культурної спадщини має високий рівень відповідальності та залученості. Наші співвітчизники, вимушені залишити Батьківщину через загрози російської агресії, неодноразово підкреслювали своє захоплення системним доглядом за архітектурними об'єктами, пам'ятниками, скульптурними композиціями та історичними кварталами європейських міст. Це свідчить про те, що охорона культурної спадщини – це не лише законодавчі норми та наукові здобутки, але й активна соціальна позиція громадян, яка формує культуру відповідального ставлення до історії та традицій.

У країнах-членах Європейського Союзу стратегічною метою стало створення «Європейського культурного простору», що базується на спільній культурній спадщині та передбачає ефективну міжнародну співпрацю у сфері збереження, популяризації та передачі культурних цінностей. Впровадження цифрової культури в Європі здійснюється паралельно з інтеграцією традиційних культурно-освітніх закладів у єдиний європейський культурний простір, що забезпечує синергію між традиційними формами охорони спадщини та сучасними технологіями.

Особливе значення надається бібліотекам, музеям, архівам та науково-дослідним установам як центрам історичної пам'яті та платформам для накопичення знань. Це сформувало сучасну інституційну структуру культури

ЄС, включаючи: Європейську Комісію культури та культурної спадщини, Генеральний директорат культури та культурної спадщини, Генеральний директорат культури інформаційного суспільства та відповідні відділи прикладних програм культурної спадщини. Така структура забезпечує координацію політики, моніторинг реалізації програм та розвиток стандартів охорони спадщини на всіх рівнях – від місцевого до наднаціонального.

Серед сучасних тенденцій розвитку культурного простору та об'єктивних факторів глобальної інформаційної цивілізації виділяються процеси:

- організації електронних бібліотек та архівів, що забезпечують відкритий доступ до культурних матеріалів;
- оцифрування культурної спадщини, яке дозволяє зберігати та популяризувати об'єкти культурного надбання у цифровому форматі;
- накопичення та збереження цифрового контенту, що формує єдину базу даних для досліджень, освітніх програм та міжнародних обмінів.

Важливим інноваційним підходом у сфері публічного управління охороною культурної спадщини є інформаційне забезпечення фінансового механізму, що створює нові можливості для залучення ресурсів та інтеграції громади у процеси збереження культурної спадщини. До ключових інструментів цього механізму належать:

- краудсорсинг, який передбачає організовані адміністративно-управлінські процеси надання послуг у сфері охорони культурної спадщини в електронному форматі через автоматизовану міжвідомчу систему;
- краудфандинг, або колективне фінансування через соціальні мережі для залучення коштів на реалізацію охоронних проєктів;
- фандрайзинг, що є спеціалізованим організаційно-економічним інструментом пошуку фінансових і матеріальних ресурсів благодійними організаціями для реалізації соціально значущих культурних ініціатив.

Ці інструменти започатковують розвиток нового сегмента ринку альтернативного фінансування та демонструють глобальне усвідомлення

важливості збереження культурного надбання як ключового елементу етнокультурної ідентичності, що забезпечує спадкоємність культурних традицій та сприяє стійкому розвитку суспільства.

Правовою основою для формування єдиної культурної політики ЄС є ст. 128 Маастрихтського договору (1992 р.), яка передбачає:

- сприяння культурному розвитку держав-членів;
- повагу до національного та регіонального культурного різноманіття;
- визнання спільної європейської культурної спадщини;
- розвиток знань про історію та культуру народів Європи;
- збереження культурних цінностей;
- організацію некомерційних культурних обмінів;
- підтримку мистецтва, літератури та творчих ініціатив [76].

Таким чином, європейська практика охорони культурної спадщини демонструє комплексний підхід, де законодавчі, організаційні, фінансові та соціальні механізми інтегровані у єдину систему управління, а активна участь громадян, цифрові технології та міжнародне співробітництво стають ключовими чинниками ефективного збереження культурної та духовної спадщини. Цей досвід є важливим для України, оскільки дозволяє формувати систему публічного управління культурою, яка поєднує збереження національної ідентичності, модернізацію культурної політики та інтеграцію в міжнародний культурний простір.

Важливим документом є Комунікація Європейської Комісії «Європейська програма культури у глобалізованому світі» (2007 р.), що окреслила ключові напрями: культурне різноманіття та міжкультурний діалог; культура як каталізатор творчості; культура як визначальний фактор у міжнародних відносинах [10]. Цей документ підкреслює провідну роль культури у процесі європейської інтеграції та взаєминах з третіми країнами, і всі держави-члени повинні враховувати його при формуванні політики, залучаючи працівників культури, громадськість, науковців та підприємців. Діяльність у сфері культури в ЄС реалізується відповідно до принципу

субсидіарності, коли роль Союзу полягає у підтримці та доповненні дій держав-членів, не змінюючи їх, забезпечуючи повагу до різноманіття, заохочуючи обміни та діалог [85].

Біла книга Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності» (2008 р.) наголошує на міжкультурному підході як ефективному способі управління культурним різноманіттям, орієнтованому на формування європейської ідентичності на основі спільних цінностей, поваги до спадщини та культурного різноманіття, рівної гідності кожної людини. Українська версія Білої книги, видана Міністерством культури і туризму у 2010 р. за підтримки Ради Європи, має сприяти впровадженню європейських практик в Україні [50].

Культурні права є фундаментом культурної політики ЄС у контексті різноманіття, забезпечуючи громадянам можливість реалізації власних цінностей через культуру, що демонструє взаємозв'язок між культурою та правами людини та підтверджує рівний доступ до культурного життя як ознаку демократії.

Культурні права громадян відіграли визначальну роль у створенні ЄС, хоча вони залишаються предметом обговорення через залежність від динамічних культурних практик. Рада Європи сприяє підтримці культурних прав через міжнародне культурне співробітництво та стандарти, що відображено в Статуті Ради [50].

Міжнародне закріплення культурних прав здійснене Європейською культурною конвенцією 1954 р. (Україна приєдналася у 1996 р.), яка зобов'язала держави надавати громадянам можливість вільно знайомитися з культурною спадщиною інших європейських країн. Стаття 13 Хартії основних прав ЄС (2000 р.) проголошує свободу мистецтва та наукових досліджень [50].

Західна наукова думка підкреслює, що «охорона нематеріальної (духовної) культурної спадщини є необхідною для реалізації прав людини щодо відповідних осіб та громад, гарантуючи їм доступ та участь в

управлінні спадщиною» [53]. Міжнародна спільнота обмежує культурні прояви, неприйнятні для людської гідності (наприклад, канібалізм), оскільки заборона на збереження духовної спадщини порушує міжнародно визнані права людини [53].

Обов'язок держави щодо охорони культурної спадщини пов'язаний із захистом прав людини як творця та носія спадщини. До рекомендованих міжнародних документів, що містять положення про культурні права, належать:

- Декларація ЮНЕСКО про принципи міжнародного культурного співробітництва (1966 р.);
- Декларація Мехіко з політики в галузі культури (1982 р.);
- Універсальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001 р.).

Британський досвід відрізняється від ЄС – відсутній загальний закон про культуру, але існують нормативні акти для окремих секторів (музеї, бібліотеки, театри) [50]. Держава не втручається у фінансову підтримку культури, залишаючи її рішення приватним суб'єктам.

Франція, незважаючи на ринкову економіку, має державний патронат над культурою через Міністерство культури, що підтримує широкий спектр діяльності, включаючи мистецтво, освіту та охорону спадщини.

У багатьох країнах активна громадськість бере участь у формуванні культурної політики та реалізації проєктів. У Великобританії це представлено Місцевими стратегічними партнерствами, а в країнах Південної та Східної Європи – проєктами, як-от «Політика на підтримку культури» (Асоціація ЕКУМЕСТ, Бухарест, Європейський культурний фонд), що стимулює участь громадськості в культурному житті [50].

Європейська модель охорони духовної культурної спадщини базується на міцній законодавчій основі та міжсекторальній взаємодії: державно-публічна система управління, науково-дослідницькі інститути, громадянське суспільство та приватний сектор.

У сучасному соціальному підприємстві виділяють такі напрями:

- діяльність неприбуткових організацій для вирішення соціальних проблем та підвищення якості життя (Північна та Південна Америка);
- соціальна місія бізнесу, де на першому плані соціальний ефект, а потім фінансова ефективність (Європа);
- діяльність міжнародних приватних та громадських фондів із лідером у ролі соціального підприємця (Швейцарія, США, Індія).

Критерії соціальної відповідальності організації включають:

- безумовне виконання законів та податкових зобов'язань;
- виробництво якісної продукції;
- підвищення компетентності співробітників;
- охорону здоров'я та моральне стимулювання;
- участь у благодійних та спонсорських проєктах;
- формування позитивної громадської думки.

Загалом ефективний розвиток національної культури базується на альтернативних джерелах фінансування та нових підходах: фандрейзинг, «специфічні» податки, премії за підтримку спадщини (премія «Les Oscars», Франція), корпоративне меценатство [82].

Отже, міжсекторальний підхід у державній політиці охорони духовної культурної спадщини залучає приватний сектор і соціальне підприємство, що наочно відображено на рис. 1.1.

На рис. 1.1 представлені ключові аспекти міжсекторальної взаємодії у сфері охорони культурної спадщини, переважно в економічно розвинених країнах:

- системний підхід – передбачає розгляд охорони культурної спадщини як інтегрованої складової публічної політики та управлінських процесів, що впливають на загальний розвиток суспільства, створюючи передумови для державно-приватного партнерства;
- соціальна відповідальність бізнесу – спрямована на вирішення соціально значущих завдань, включаючи охорону культурних цінностей,

реалізацію реставраційних проєктів, популяризацію культурної спадщини та підтримку культурних ініціатив;

– меценатство – передбачає активне залучення додаткових фінансових ресурсів для забезпечення охорони, збереження та розвитку об'єктів культурної спадщини;

– законодавче стимулювання – включає податкові преференції, спрощені процедури реєстрації благодійних та неприбуткових організацій, а також інші стимули для розвитку ініціатив у культурній сфері;

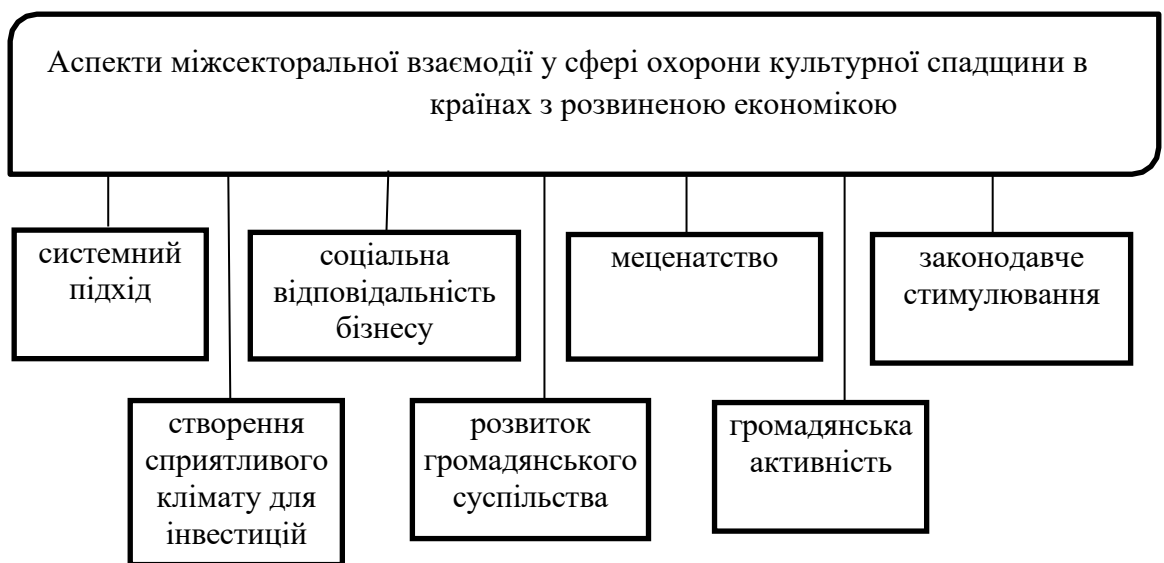

Рис. 1.2. Основні аспекти міжсекторальної взаємодії у сфері охорони культурної спадщини

– створення сприятливого інвестиційного клімату – полягає у формуванні прозорості та стабільної економічної атмосфери, яка стимулює інвестування у культурні проєкти та забезпечує довіру інвесторів до сектору спадщини;

– розвиток громадянського суспільства – передбачає активну позицію громадян як один із ключових чинників успішної реалізації програм та проєктів з охорони культурної спадщини, що забезпечує ефективну взаємодію з державними органами;

– громадянська активність – сприяє ініціюванню нових ініціатив, контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, а також бізнес-структур, що задіяні у сфері охорони культурної спадщини.

Варто підкреслити, що міжсекторальна взаємодія забезпечує формування спільного бачення та цінностей, де культурна спадщина стає невід’ємним елементом життя суспільства. Західні науковці виділяють такі характерні проблеми у сфері публічного управління охороною духовної (нематеріальної) культурної спадщини:

- нечітке правове регулювання та високий рівень політичного втручання;
- відсутність структурованих управлінських механізмів та процедур;
- обмежені фінансові ресурси;
- складнощі в інвентаризації, класифікації та каталогізації об’єктів спадщини;
- недостатній рівень залучення місцевих громад;
- вплив природного, антропогенного та екологічного середовища;
- інтеграція цифрових технологій у процеси охорони;
- використання Інтернету речей для збору, збереження та аналізу даних;
- впровадження інноваційних методів управління;
- розширення економічної автономії та фінансування проєктів.

Таким чином, результати вивчення міжнародного досвіду у сфері публічного управління охороною духовної культурної спадщини підкреслюють важливість таких аспектів цього процесу, як:

- дієве законодавство та його неухильне дотримання з боку держави та суспільства;
- створення концепції «Європейського культурного простору», базованого на спільній європейській культурній спадщині та ефективному

міжнародному співробітництві, у контексті впровадження цифрових технологій у сфері культури;

- інституалізація системи управління культурною спадщиною;
- формування електронних бібліотек, оцифрування культурних цінностей та накопичення цифрового контенту;
- застосування сучасних фінансових механізмів публічного управління охороною культурної спадщини;
- забезпечення та закріплення культурних прав громадян на міжнародному рівні;
- утвердження культурного різноманіття як елемента захисту прав людини у сфері культури;
- впровадження міжсекторального підходу при формуванні та реалізації державної культурної політики;
- успішна практика соціального підприємництва та залучення приватного сектору до охорони культурної спадщини.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

2.1. Вплив інституціональних світових особливостей на процеси публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини

Теоретичний аналіз сутності духовної культурної спадщини демонструє її багатовимірне культурне різноманіття як живу складову культурної та соціальної тканини людства, яка формується через самоідентифікацію як ключовий елемент культурної ідентичності творців і носіїв спадщини; постійне відтворення у процесі історичної та соціальної еволюції відповідних спільнот і груп; а також глибокий зв'язок із їхньою культурною ідентичністю та автентичністю у контексті загальноприйнятих прав людини. Цей підхід дозволяє розглядати духовну культурну спадщину не просто як набір матеріальних або символічних об'єктів, а як комплексну систему цінностей, знань, практик і традицій, що формують соціальні, моральні та культурні рамки розвитку спільнот.

Важливо зазначити, що значущість цієї складової культури була усвідомлена світовою прогресивною спільнотою відносно недавно, що підкреслило необхідність міжнародного захисту духовної спадщини та ініціювало юридичний процес, який завершився прийняттям Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної (духовної) культурної спадщини у 2003 р. [15]. Цей процес засвідчив формування глобального консенсусу щодо цінності живих культурних практик, традицій та знань для підтримки культурного різноманіття, сталого розвитку та гармонії у міжкультурних відносинах.

Експерти відзначають, що «Конвенція, базуючись на філософських засадах, адекватно висвітлює основні елементи духовної культурної

спадщини, проте її операційна частина, структурована за моделлю, запропонованою Конвенцією про Всесвітню спадщину 1972 року, є недостатньою для забезпечення повноцінного захисту специфіки нематеріальної спадщини» [17]. Вони підкреслюють, що міжнародне забезпечення охорони духовної спадщини має ґрунтуватися на опосередкованому застосуванні прав людини як складової культурних прав людини, що слугує передумовою фактичного забезпечення індивідуальних і колективних прав її творців і носіїв.

Цей факт пояснюється недостатньо комплексним сприйняттям культури світовою спільнотою, адже основні міжнародні правові документи, прийняті з метою захисту культурної спадщини, орієнтувалися переважно на матеріальні об'єкти, які можна оцінити за об'єктивними критеріями художньої, архітектурної, естетичної, наукової та економічної цінності [18, 17]. При цьому панувала впевненість, що духовна культурна спадщина, як невід'ємна частина культурної та соціальної ідентичності людських спільнот, зберігатиметься та розвиватиметься автоматично протягом історичного процесу соціальної еволюції громад.

Однак тривалий спонтанний розвиток цього процесу був порушений інтенсивними глобалізаційними тенденціями останніх десятиліть. Прискорення міжкультурних контактів, транснаціональних потоків інформації та культурних впливів спричинило численні випадки культурної упередженості, домінування певних культурних моделей і обмеження автономії місцевих спільнот. Це негативно вплинуло на передачу знань і традицій між поколіннями, знизило роль старших у процесі навчання молодших і спричинило ризик поступової втрати мов, ремесел, обрядів, унікальних знань та ноу-хау, що веде до поступового збіднення культурної тканини людства на локальному, національному, регіональному та глобальному рівнях. Внаслідок цього формується загроза стандартизації культурних моделей та зникнення цінності культурного різноманіття [24].

З наукової точки зору, будь-який процес синтезу культурного різноманіття природно прагне до уніфікації, що може означати не лише втрату культурної спадщини, а й стандартизацію способів життя, мислення та сприйняття світу різних народів. Така перспектива суперечить положенням ст. 1 Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне розмаїття [30], де підкреслюється, що збереження культурного різноманіття «втілюється в унікальності та множинності ідентичностей груп і суспільств, що слугує джерелом обміну, інновацій та творчості», нерозривно пов'язано з охороною духовної культурної спадщини. Документ акцентує на взаємному визнанні та повазі до культурного різноманіття, належному збереженні спадщини різних народів та сприянні міжкультурній гармонії.

Ще у 1972 р. під час ухвалення Конвенції про всесвітню спадщину представники деяких держав висловлювали думку про надто вузьку сферу її застосування та необхідність включення нематеріальних проявів культури [32]. Пізніше уряд Колумбії ініціював додавання Протоколу до Всесвітньої конвенції про авторське право для захисту фольклору. Важливу роль у просуванні концепції живих традицій відіграли країни Африки, Азії та Латинської Америки, що призвело до формування «глобального балансу спадщини» [1].

У 1982 р. Декларація з культурної політики в Мехіко запропонувала нове комплексне визначення культури як «сукупності духовних, матеріальних, інтелектуальних та емоційних особливостей, що характеризують суспільство або соціальну групу, включаючи мистецтво, літературу, способи життя, основні права людини, системи цінностей, традиції та вірування» [21, 6-й преамбулярний параграф]. Відповідно, культурна спадщина народу включає «матеріальні та нематеріальні твори, через які творчість народу знаходить вираження: мову, обряди, вірування, історичні місця, пам'ятники, літературу, мистецтво, архіви та бібліотеки» [21, п. 23].

У 1989 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла Рекомендацію щодо охорони традиційної культури та фольклору (RSTCF) [25], підкресливши значення фольклору як невід'ємної частини універсальної спадщини людства та потужного засобу об'єднання різних народів і соціальних груп, а також для утвердження їхньої культурної ідентичності. Фольклор визначено як «сукупність творів культурної спільноти, що відображають її культурну ідентичність, передаються усно, через наслідування або іншими способами у формі мови, літератури, музики, танців, ритуалів, ремесел, архітектури тощо» [25].

Протягом 1990-х рр. ЮНЕСКО здійснило низку ініціатив щодо захисту нематеріальної культурної спадщини:

- Програма «Живі людські скарби» (1994 р.) – заохочення держав-членів до офіційного визнання винятково талановитих носіїв традицій і ремісників;

- Доповідь Всесвітньої комісії з культури і розвитку (1996 р.) [33] – спрямована на неупереджене ставлення до елітарних, монументальних, письменних і церемоніальних джерел;

- Резолюція Генеральної конференції ЮНЕСКО (1997 р.) – підкреслила важливість нематеріальної спадщини як частини «усної спадщини людства» [30];

- Програма проголошення шедеврів усної та нематеріальної спадщини (1998 р.) [21] – вшанування найвидатніших проявів нематеріальної спадщини за номінаціями держав-членів, відібраних за критеріями культурної ідентичності, цінності та традиційного значення.

Конвенція ЮНЕСКО «Нематеріальна культурна спадщина» (2006 р.) [19], ратифікована 184 країнами, визначає нематеріальну спадщину як практики, уявлення, знання, навички, а також пов'язані з ними об'єкти, спільноти, групи і окремих осіб, які визнають її частиною своєї культурної спадщини. Спадщина передається з покоління в покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами у взаємодії з навколишнім

середовищем, природою та історією, забезпечуючи відчуття ідентичності та спадкоємності. До її складу віднесено: усні традиції та висловлювання, виконавське мистецтво, обряди та ритуали, знання та навички про природу та всесвіт, традиційні ремесла [19].

Ключові чинники цінності спадщини включають:

- самовизнання відповідними спільнотами, групами та окремими особами нематеріальної спадщини як частини їхньої культурної спадщини;
- постійне відтворення у відповідь на історичну та соціальну еволюцію спільнот і груп;
- глибокий зв'язок спадщини з ідентичністю її творців і носіїв;
- тісний взаємозв'язок із правами людини.

Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства створено для забезпечення видимості та усвідомлення її значення, а також для заохочення діалогу, що поважає культурне різноманіття [19]. Він не є юридичною гарантією, проте держави зобов'язані вживати заходів для її охорони (ст. 11(a) [19]). Ст. 11(b) передбачає ідентифікацію елементів спадщини за участю громад, груп та неурядових організацій, а ст. 15 – забезпечення максимальної участі творців, носіїв і передавачів спадщини [19].

Отже, державний підхід до охорони духовної спадщини, хоч і є необхідним, не гарантує її повного та всебічного захисту, оскільки духовна культура формується і підтримується спільнотами, групами та окремими особами, інтереси яких не завжди збігаються з державними пріоритетами. Надмірна централізація управління або формалізація культурних процесів може призвести до стандартизації, втрати автентичності та деградації культурного різноманіття, що зменшує їхню цінність як джерела творчості, інновацій і соціальної інтеграції.

У цьому контексті позитивні зміни забезпечують Оперативні директиви щодо імплементації Конвенції ЮНЕСКО 2003 р. (2008 р.), які підкреслюють необхідність встановлення функціонального та

взаємодоповнюючого співробітництва між спільнотами, групами та окремими творцями нематеріальної спадщини, включно з локальними ініціативами, освітніми установами та громадськими організаціями.

Вплив світових інституційних практик на публічне управління українською духовною культурною спадщиною проявляється через кілька ключових напрямів:

1. Збереження культурного різноманіття та унікальності ідентичностей груп і спільнот, що сприяє обміну знаннями, культурним досвідом і створенню нових творчих практик. Це дозволяє уникати монокультуризації та формування штучної «уніфікованої» культури, яка не відповідає історичним та локальним традиціям.

2. Взаємне визнання та повага до культурного розмаїття, що передбачає інтеграцію різних культурних практик у державні програми та політику без примусу до асиміляції. У цьому контексті важливою є роль міжнародних стандартів і рекомендацій, які підкреслюють необхідність неупередженого ставлення до різних джерел спадщини.

3. Належне збереження духовної спадщини різних народів як невід'ємної складової національної ідентичності та історичної пам'яті. Йдеться про охорону фольклору, традиційних ремесел, обрядів, усної історії та ритуалів, що передаються від покоління до покоління, з акцентом на фізичне та цифрове документування.

4. Сприяння гармонії між культурами та взаєморозумінню всередині суспільства, зокрема через підтримку міжкультурних фестивалів, освітніх програм, міжнаціональних обмінів та інтеграцію культурних практик у навчальні курси. Це формує інклюзивну культурну політику, де кожна група має право на збереження і демонстрацію своєї спадщини.

5. Фольклор як засіб об'єднання народів і соціальних груп, а також утвердження культурної ідентичності, що дозволяє поєднувати освітні, мистецькі та комунікаційні практики для виховання громадянської свідомості та патріотизму.

6. Вшанування видатних форм нематеріальної спадщини, що передбачає як юридичний захист (включно із включенням до національних і міжнародних списків охорони), так і суспільне визнання через культурні заходи, виставки, конкурси та медіа.

7. Освіта та просвітницькі програми, що спрямовані на передачу культурних традицій молодшим поколінням, є одним із найефективніших інструментів довгострокового збереження спадщини. Сюди включаються інтеграція елементів нематеріальної культури у шкільні та університетські програми, позашкільні клуби, гуртки, курси ремесел, тематичні екскурсії та цифрові ресурси.

8. Встановлення функціонального та взаємодоповнюючого співробітництва між спільнотами, державними органами та міжнародними інституціями, що дозволяє синхронізувати державні програми охорони спадщини з ініціативами громад та забезпечити реальний вплив культурної політики на локальному рівні.

Таким чином, сучасне публічне управління духовною спадщиною в Україні має поєднувати державне регулювання, міжнародний досвід та активну участь спільнот, що створює умови для збереження автентичності культурних практик, розвитку культурної ідентичності та соціальної консолідації. Упровадження цих принципів дозволяє не лише захищати культурну спадщину, а й використовувати її як ресурс для освітнього, соціального та економічного розвитку, зміцнення національної самосвідомості та інтеграції України у світовий культурний простір.

2.2. Аналіз нормативно-правових аспектів публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини

В Україні функціонує розгалужене законодавство, яке регулює збереження та охорону культурної спадщини, спрямоване на організацію діяльності держави, спеціалізованих органів охорони культурної

спадщини, органів місцевого самоврядування, землекористувачів, юридичних та фізичних осіб, незалежно від форми власності об'єктів і пам'яток культурної спадщини. До основних нормативно-правових актів належать Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про основи містобудування», «Про планування територій», «Про архітектурну діяльність», «Про Генеральну схему планування території України». Крім того, Україна ратифікувала низку міжнародних конвенцій та документів, серед яких: Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута), Європейська ландшафтна конвенція, Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини, Конвенція про охорону архітектурної спадщини [17]. Ці міжнародні документи визначають стандарти та принципи охорони культурної спадщини, сприяють гармонізації національного законодавства України з європейськими та світовими нормами.

«Основи законодавства про культуру» (1992 р.) стали одним із перших нормативно-правових актів, які встановили правові, економічні, соціальні та організаційні засади розвитку культури в Україні. До ключових принципів державної культурної політики, закріплених у цьому документі, належить визнання культури одним із найважливіших чинників самобутності української нації та національних меншин, що проживають на території України; утвердження гуманістичних цінностей та високих моральних засад у суспільному житті; орієнтація на національні та загальнолюдські цінності; визнання пріоритетності цих цінностей над політичними та класовими інтересами [11].

На основі цих принципів громадянам України гарантуються такі права у сфері культури:

– свобода творчої діяльності та самовираження;

- право вільно обирати вид культурної діяльності, засоби та сфери застосування власних творчих здібностей, самостійно визначати долю створених творів;
- реалізація професійної та аматорської діяльності на індивідуальній або колективній основі, самостійно або через посередників;
- створення закладів, підприємств, організацій культури та мистецтва;
- об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації та інші громадські об'єднання у сфері культури;
- збереження та розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;
- забезпечення доступу до культурних цінностей;
- захист інтелектуальної власності, можливість здобуття спеціальної освіти та підвищення кваліфікації у сфері культури.

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», державне управління у цій сфері покладено на Кабінет Міністрів України та такі уповноважені органи:

- центральні органи виконавчої влади, що відповідають за формування та реалізацію державної культурної політики;
- орган охорони культурної спадщини Ради Міністрів Автономної Республіки Крим;
- органи охорони культурної спадщини обласних і районних державних адміністрацій;
- органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування (виконавчі органи сільських, селищних та міських рад) [7].

Спеціально уповноважені органи у сфері охорони культурної спадщини здійснюють облік та реєстрацію об'єктів, проведення інвентаризації, організацію заходів щодо їх охорони та використання, видачу дозволів на проведення будь-яких робіт на об'єктах та контроль за їхнім станом.

Закон України «Про охорону культурної спадщини», хоча й інтегрував попередній досвід охорони пам'яток та міжнародні принципи пам'яткоохоронного права, не встановив єдиного механізму комплексного збереження об'єктів культурної спадщини. Він не передбачає охорону нематеріальної культурної спадщини, а нерухомі (матеріальні) об'єкти поділяє на археологічні, історичні, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтні, об'єкти науки і техніки.

Це можна пояснити тим, що нерухома культурна спадщина часто одночасно виконує історичну, меморіальну та духовну функцію, інтегруючи елементи нематеріальної культурної спадщини (наприклад, легенди та перекази, пов'язані з об'єктом; традиції громади, технології будівництва; історичні топоніми тощо).

Архітектурно-будівельні об'єкти завжди тісно пов'язані з конкретним природним або природно-антропогенним середовищем. Історико-культурний образ містобудівного утворення формується на основі ландшафту, як спільного творіння природи та людини, що визначається традиціями, знаннями та практиками громади (елемент нематеріальної культурної спадщини). Пам'яткові споруди нерідко пов'язані з творами монументального мистецтва, скульптури та малярства, що вимагає комплексного підходу до їх збереження та охорони.

Стаття 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначає охорону як комплекс заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), захисту, збереження, належного утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, реабілітації та музеєфікації об'єктів культурної спадщини [7].

До заходів охорони об'єктів культурної спадщини фахівці відносять проведення соціальних, наукових та технічних робіт, спрямованих на продовження фізичного існування та часу практичного й духовного використання пам'яток, попередження руйнацій шляхом раціонального

використання, реставрації та консервації, а також їхню популяризацію серед громадськості [14]. Ці заходи безпосередньо стосуються функцій публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України.

Основними завданнями держави і системи публічного управління у цій сфері є:

- нормативно-правове регулювання – впровадження правового статусу об'єктів культурної спадщини та визначення порядку їх обліку, охорони та використання;

- управління та контроль – здійснення нагляду за станом пам'яток, видача дозволів на проведення робіт, забезпечення фінансової підтримки заходів зі збереження;

- облік, інвентаризація та дослідження об'єктів – проведення наукової інвентаризації, дослідження історії та стану об'єктів;

- зонування історичного середовища – встановлення охоронних зон у населених пунктах з історичною цінністю та спеціальними правилами забудови;

- науково-методичний нагляд – експертиза проектної документації, контроль за реставраційними роботами;

- створення умов для роботи наукових та реставраційних закладів – сприяння діяльності дослідницьких, проектних та реставраційних організацій;

- популяризація культурної спадщини – проведення просвітницьких заходів, виставок, лекцій, освітніх програм;

- фінансова підтримка – державне фінансування охоронних заходів та стимулювання приватних інвестицій;

- контроль за дотриманням законодавства та реагування на порушення – забезпечення ефективного правового механізму для захисту культурної спадщини.

На жаль, сучасне законодавство не регламентує особливості управління нематеріальною (духовною) культурною спадщиною, що включає обряди, традиції, усну творчість, ремесла та культурні практики громад.

Поліпшенню законодавчої бази сприяло прийняття директивного документа «Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури» (1997 р.), який визначив піднесення ролі культури в державотворчих процесах, створення єдиного духовного простору в суспільстві та утвердження гуманістичних цінностей як пріоритетних у духовному житті країни [6]. Однак практичне впровадження охорони духовної культурної спадщини залишилося обмеженим через відсутність відповідних норм у законодавстві.

У 2010 р. для заміни «Основ законодавства про культуру» (1992 р.) було прийнято Закон України «Про культуру» [4], який відповідав соціально-культурній і економічній ситуації в країні та спрямовувався на збереження й примноження національної культурної спадщини. Закон встановив терміни, засади та пріоритети державної культурної політики (ст. 3, 4), права і обов'язки у сфері культури (ст. 6–11), вимоги щодо збереження культурної спадщини та культурних цінностей (ст. 16), а також норми щодо інвестиційної та інноваційної діяльності, участі громадськості та міжнародних культурних зв'язків (ст. 20).

Водночас, Закон не враховує специфіку нематеріальної культурної спадщини, не визначає чіткий розподіл повноважень між органами влади, порядок прозорості діяльності відповідальних органів, механізми меценатської діяльності та інформування суспільства про діяльність благодійників, що створює прогалини у правовому регулюванні.

Права корінних народів України регулює Закон України «Про корінні народи України» (2021 р.), який гарантує збереження їхньої духовної спадщини, відродження та розвиток мови, традицій, писемності та літератури, а також правовий захист від посягань на етнічну

самобутність і культурні цінності. Документ передбачає підтримку культурної самобутності через медійно-комунікаційні механізми та сприяння міжнародному представництву [13].

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2013 р.) регламентує принципи благодійної діяльності, гуманності та милосердя, заснування та функціонування благодійних організацій. Однак питання оподаткування благодійної діяльності та надання податкових пільг для донорів не врегульовані належним чином, що ускладнює адаптацію національного законодавства до стандартів ЄС.

Ефективне залучення приватних джерел фінансування обмежене економічною та політичною нестабільністю, відсутністю системних реформ у сфері культури, недосконалістю законодавчої бази, зношеністю об'єктів культурної інфраструктури, тривалістю окупності інвестицій та пасивністю органів влади щодо впровадження сучасних механізмів культурної політики.

За порушення законодавства про охорону культурної спадщини передбачена кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність, зокрема:

- знищення, пошкодження або руйнування об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України);
- незаконне придбання, зберігання, перевезення, переробка або реалізація об'єктів культурної спадщини (ст. 299 КК України);
- незаконне проведення розкопок (ст. 300 КК України) [7].

Запобігання порушенням сприяє Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України у сферах культури, охорони культурної спадщини, туризму, фізичної культури і спорту» (2025 р.) [2]. Комісія перевіряє неефективне використання бюджетних коштів, неналежне виконання посадових

обов'язків, наявність корупційних схем та розглядає звернення громадян і організацій.

Таким чином, аналіз нормативно-правових аспектів публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України свідчить про наявність загальних положень у директивних документах, які, на жаль, не завжди виконуються. Чинне законодавство не містить детальних норм регулювання сфери нематеріальної культурної спадщини, частково інтегрується з іншими галузями права, але нерідко не застосовується через відсутність практичних механізмів реалізації, недостатнє фінансування та низький рівень залучення приватних джерел інвестицій у культурну сферу [4; 7; 13].

2.3. Особливості ідентифікації інструментів реалізації публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини у контексті висновків ЮНЕСКО

Сутність і зміст функцій публічного управління у сфері охорони духовної (нематеріальної) культурної спадщини, у значній мірі, можуть бути детально розкриті на основі аналізу положень Аналітичної доповіді щодо виконання Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини та стану елементів, внесених до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства державами-учасницями в Європі. Цей документ був підготовлений Міжурядовим комітетом з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО у рамках 18-ї сесії, що відбулася у Касане, Республіка Ботсвана (2023 р.) [86] (далі – Аналітична доповідь 2023 р.).

Преамбула Аналітичної доповіді 2023 р. підкреслює, що документ «взяв до уваги загальні тенденції, виклики, можливості та пріоритетні сфери, пов'язані з охороною нематеріальної культурної спадщини, а також різноманітні підходи та методології її захисту, які застосовують держави-

учасниці у Європі для реалізації положень Конвенції». Це включає комплекс узгоджених дій, процесів та очікуваних результатів, які можна безумовно віднести до функцій публічного управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини. Такий підхід створює основу для застосування процесного методу в управлінні, що передбачає планування, координацію та оцінювання заходів у межах визначених цілей та стратегій.

Однією з ключових функцій публічного управління є планування, яке охоплює стратегічний напрям діяльності та формування державної політики у сфері нематеріальної культурної спадщини. В Аналітичній доповіді 2023 р. зміст цієї функції подано через конкретні приклади та рекомендації, зокрема:

- створення онлайн-репозиторіїв інформації, що сприяє посиленню синергії між охороною культурної та природної спадщини [86, с. 12];

- реалізація заходів із захисту нематеріальної культурної спадщини в контексті впровадження положень Конвенції, що забезпечує сталий розвиток та підвищує ефективність планування в умовах змін клімату [23, с. 18; 86, с. 20];

- розробка та впровадження комплексних стратегій, які покликані протидіяти численним загрозам для нематеріальної культурної спадщини на всій території держави [86, с. 43];

- реалізація відповідних правових, технічних, адміністративних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення доступу до нематеріальної культурної спадщини відповідно до встановленого порядку (стаття 13(d)(ii)) [86, с. 50];

- використання результатів досліджень, наукової документації та мистецьких розробок як основи для формування політики у різних секторах суспільного життя [86, с. 51];

- залучення дорадчих або консультативних органів у процес вироблення політики, що сприяє ефективному застосуванню досліджень у практичних управлінських рішеннях [86, с. 57].

Функція встановлення комплексу політик, а також правових і адміністративних заходів, є надзвичайно важливою для забезпечення проєктування, розробки, реалізації та впровадження ефективних і сталих програм охорони нематеріальної культурної спадщини у різних секторах [86, с. 58]. Вона включає комплексну інтеграцію наукових досліджень, управлінських інструментів та соціальної взаємодії з громадами для досягнення сталих результатів у збереженні культурної спадщини.

Для реалізації функції оцінювання політики та відповідних заходів Аналітична доповідь містить Перелік основних показників і факторів, у якому детально відображено процеси розробки та впровадження політики, правових і адміністративних заходів у сфері культури, що охоплюють нематеріальну культурну спадщину та її охорону з урахуванням різноманіття соціальних, економічних і екологічних умов [86, с. 60].

У розділі «Специфіка змісту політики» (с. 60–61) документ описує особливості формування та фінансування системи охорони нематеріальної культурної спадщини та участі громадськості у формуванні та реалізації політики розвитку цієї сфери у різних державах. Тут наголошується на комплексному підході до державної культурної та освітньої політики у поєднанні зі сталим економічним та екологічним розвитком [86, с. 62–68].

Автори Аналітичної доповіді 2023 р. зауважують, що культурна політика, пов'язана з економічним розвитком, найчастіше зосереджується на культурному туризмі, фестивалях, традиційній кухні та ремеслах [23, с. 69]. Водночас соціальний розвиток та екологічна сталість у контексті нематеріальної культурної спадщини охоплюють більш широкі сфери: сільське господарство, продовольчу безпеку, адаптацію до зміни клімату, забезпечення доступу до чистої води, стале водокористування, гендерну рівність, охорону здоров'я та інші суспільні потреби.

Прикладами успішної практики є підвищення спроможності ефективного планування у зв'язку зі зміною клімату у Карибському регіоні Нідерландів, а також досвід Литовської республіки, Франції, Іспанії,

Вірменії, Боснії та Герцеговини, Болгарії, Молдови, Мальти щодо інтеграції нематеріальної культурної спадщини у плани місцевого розвитку. Разом із тим, експерти зазначають, що у деяких державах відсутні комплексні стратегії, спрямовані на подолання численних спільних загроз нематеріальній культурній спадщині на загальнодержавному рівні, хоча конкретні загрози та ризики для збереження окремих елементів фіксуються у звітах та пропонуються відповідні заходи з охорони [86, с. 43].

Таким чином, формування політики та її стратегічне планування у публічному управлінні сферою охорони нематеріальної (духовної) культурної спадщини включає не лише встановлення пріоритетів та ресурсів, але й організацію процесів прийняття рішень, комунікації з громадськістю, координацію дій різних органів влади, контроль за виконанням політик та інших управлінських функцій. Ці функції створюють основу для системного та інтегрованого підходу до захисту, популяризації та сталого розвитку культурної спадщини [86, с. 58–68].

До функцій публічного управління у сфері охорони духовної (нематеріальної) культурної спадщини належить також напрям діяльності та компонент дій, що передбачає мотивацію або створення стимулів для праці суб'єктів практичної діяльності та носіїв культурної спадщини. Цей аспект передбачає використання як внутрішніх, так і зовнішніх мотиваційних чинників.

До внутрішніх чинників належать:

- почуття належності до спільноти, яка активно дбає про збереження культурної спадщини;
- прагнення до особистісного та професійного розвитку;
- розвиток духу соціальної відповідальності у контексті внеску у збереження культурного надбання.

Водночас зовнішні мотиваційні чинники включають матеріальні стимули, як-от фінансова підтримка проєктів, премії та гранти; соціальне визнання через публічне відзначення досягнень, нагороди та почесні звання;

а також можливості кар'єрного просування через створення умов для професійного зростання та розвитку.

На рівні стратегічного планування та управління експерти виокремили конкретні мотиваційно-стимулюючі заходи, серед яких:

- програми менторства для молодих фахівців, щорічний конкурс на кращий проєкт з охорони духовної культурної спадщини, сучасні інтерактивні навчальні семінари;

- інформаційно-комунікаційні онлайн-платформи для обміну досвідом та знаннями;

- системи оцінювання ефективності роботи співробітників та надання їм зворотного зв'язку.

Важливим компонентом у цьому контексті є також застосування морально-етичних методів управління, що передбачає фінансову підтримку проєктів з урахуванням етичних принципів та участі місцевих громад; впровадження етичних кодексів у сферах туризму, освіти та досліджень; здійснення заходів з підвищення етичної компетентності фахівців; визнання та нагородження осіб і організацій за дотримання етичних норм; створення мереж співпраці на базі платформ для обміну досвідом і кращими практиками.

Особливу увагу в процесі управління потребує функція, яка передбачає прийняття рішень, оскільки саме вона визначає напрямки розвитку політики, пріоритети ресурсного забезпечення та пряму інтеграцію нематеріальної культурної спадщини у різні сфери суспільного життя. Аналітична доповідь 2023 р. фіксує, що більшість держав Європи інтегрують нематеріальну культурну спадщину у програми та політику сталого розвитку, у тому числі у сфері освіти, що узгоджується з Порядком денним сталого розвитку до 2030 року та 17 Цілями сталого розвитку [86, с. 15]. Це свідчить про стратегічне розуміння державами взаємозв'язку між збереженням культурного надбання та забезпеченням соціально-економічної стійкості суспільства.

Біля двох третин країн зазначили, що їхня політика орієнтована на «захист традиційних прав громад та груп на доступ до різних екосистем, необхідних для практики та передачі», навіть за умов наявності суперечностей між різними підходами до управління природними ресурсами та навколишнім середовищем [86, с. 15]. Це підкреслює, що прийняття рішень у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини не обмежується лише формуванням внутрішніх культурних програм, а передбачає взаємодію з екологічною політикою, земельними ресурсами, питаннями продовольчої безпеки та соціальної інклюзії, що вимагає комплексного та міжсекторального підходу.

Яскравим прикладом ефективною інтеграції є Комплексний план розвитку території Литовської республіки (2021 р.), який системно об'єднав стратегічні політики у таких ключових сферах, як бізнес, сільське господарство, туризм, рекреація, охорона навколишнього середовища, ландшафтів та біологічного різноманіття, культурна спадщина та відповідна інфраструктура. План підкреслює, що культурна спадщина є не лише елементом історичної пам'яті, а й важливим ресурсом для соціально-економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

У Плані визначено, що збереження культурної спадщини сприяє формуванню сталих громад, підтримує регіональну та місцеву ідентичність, створює умови для розвитку туризму, ремесел і творчих індустрій, а також підвищує соціальну і економічну привабливість територій для інвестицій та мешканців [86, с. 80]. При цьому особлива увага приділяється ролі місцевих громад та національних меншин, їх участі у плануванні та реалізації культурних проєктів, а також забезпеченню доступу до культурної спадщини осіб з інвалідністю, що відображає принципи соціальної інклюзії та демократичного управління культурними ресурсами [86, с. 80].

Крім того, прийняття рішень на рівні стратегічного планування включає визначення пріоритетів фінансування, спрямованих на охорону об'єктів нематеріальної спадщини, підтримку місцевих ініціатив, розвиток

освітніх та інформаційно-комунікаційних платформ, спрямованих на передачу знань і досвіду, а також інтеграцію культурних практик у ширший контекст сталого економічного розвитку. Це означає, що ефективно прийняття рішень поєднує політичну волю, експертні знання та активну участь громад, формуючи комплексну систему заходів, здатну забезпечити не лише охорону культурної спадщини, а й її життєздатність як ресурсу розвитку громади та країни загалом.

Таким чином, інтеграція нематеріальної культурної спадщини у процес прийняття рішень забезпечує системний, міжсекторальний та стратегічний підхід, де культурні ресурси розглядаються як інструмент сталого розвитку, соціальної згуртованості та економічного процвітання, а також як платформа для забезпечення рівного доступу до культурних благ для всіх верств населення та майбутніх поколінь [86, с. 15, 80].

Країни-учасниці Конвенції 2003 р. активно використовують різноманітні методи консультацій з громадськістю, щоб забезпечити залучення широкого кола зацікавлених сторін та практиків нематеріальної культурної спадщини. До таких методів належать традиційні зустрічі, опитування, спостереження за результатами проведення фестивалів, ходів та інших культурних заходів, аналіз документації щодо елементів нематеріальної культурної спадщини, проведення інвентаризацій та переписів практиків, муніципальні анкети та дослідницькі інтерв'ю з членами громад [86, с. 121]. При цьому звіти держав-учасниць вказують на певні проблеми, зокрема обмежену участь громадськості, використання дуже стислих анкет або перехід на онлайн-консультації під час пандемії COVID-19, що свідчить про необхідність постійного вдосконалення методів комунікації та залучення населення [86, с. 121].

Не менш важливою є функція організації та координації, яка створює основу для ефективно реалізації політики охорони нематеріальної культурної спадщини. Аналітична доповідь 2023 р. зазначає, що близько 160 компетентних органів у 42 країнах були призначені для координації

виконання Конвенції 2003 р. [86, с. 9]. Держави-учасниці створюють не лише компетентні органи, а й консультативні ради та координаційні механізми, що дозволяє ефективно залучати громади, дослідників та інші зацікавлені сторони до охорони та передачі нематеріальної спадщини [86, с. 21–22]. Особлива увага приділяється забезпеченню доступу до нематеріальної культурної спадщини з дотриманням традицій, звичаїв і встановлених норм, що є важливою складовою сталого та етичного управління [86, с. 50].

Функція комунікації забезпечує ефективний обмін інформацією на всіх етапах управлінського процесу – від планування та прийняття рішень до організації, мотивації та контролю. Активне використання консультацій з громадою, зустрічей, опитувань, спостереження під час фестивалів, а також документування, інвентаризації, переписів практиків, муніципальних анкет та дослідницьких інтерв'ю сприяє формуванню прозорої та інклюзивної системи управління [86, с. 121]. Така комунікація між державними органами, громадянським суспільством, ЗМІ, бізнесом і громадами створює необхідні умови для прийняття зважених рішень, підвищує ефективність політики та сприяє довгостроковій підтримці культурних програм.

Функція контролю та оцінювання відіграє критичну роль у забезпеченні результативності заходів. Система оцінювання складається з 26 ключових показників та 86 факторів оцінки, що дозволяє об'єктивно аналізувати ефективність реалізації політики та програм [86, с. 5]. До інструментів контролю належать законодавчі та регламентаційні заходи [86, с. 5], самозвітування [86, с. 5], розгляд доповідей Комітетом [86, с. 6], інвентаризації та систематичний моніторинг [86, с. 10], а також регулярні звіти про виконання Конвенції кожні шість років [86, с. 5]. Реалізація цих механізмів забезпечує контроль за досягненням цілей Репрезентативного списку, підвищує обізнаність про нематеріальну культурну спадщину на місцевому, національному та міжнародному рівнях і сприяє зміцненню культурного різноманіття та взаємоповаги між спільнотами [86, с. 117–118].

Сьома функція – робота з персоналом, яка спрямована на формування компетентності працівників, орієнтацію на стратегічні цілі політики, розвиток управлінських навичок, вміння документувати та архівувати інформацію, підтримку наукових досліджень і впровадження їх результатів «за їхньою вільною, попередньою, постійною та інформованою згодою» [86, с. 50]. Усі країни-учасниці реалізують комплексні програми, спрямовані на підвищення людського потенціалу, зокрема створення кафедр ЮНЕСКО, що надають навчальні програми з охорони та управління нематеріальною культурною спадщиною [86, с. 28–33]. Це дозволяє не лише зміцнювати професійні навички працівників, а й формувати етичну та соціально відповідальну модель поведінки, орієнтовану на підтримку і розвиток культурних практик та передачу знань майбутнім поколінням.

Таким чином, інтеграція консультацій з громадськістю, організаційних і координаційних механізмів, ефективної комунікації, контролю та роботи з персоналом створює системний та комплексний підхід до управління нематеріальною культурною спадщиною. Він забезпечує сталий розвиток політики, активну участь громад, підвищує професійний рівень працівників та сприяє збереженню культурного надбання для наступних поколінь, водночас гармонізуючи міжсекторальні взаємозв'язки між культурою, економікою, освітою та екологією [86, с. 50–121].

Отже, загальний процес управління охороною нематеріальної культурної спадщини включає ключові аспекти:

- планування визначає стратегічний напрямок та основи для прийняття рішень;
- прийняті рішення переходять у стадію організації з формуванням інституційної структури та розподілом відповідальності;
- мотиваційна база забезпечує активну участь виконавців та носіїв спадщини;
- комунікація забезпечує наскрізний обмін інформацією між усіма ланками управління;

- контроль та оцінювання аналізують результати та визначають необхідні корективи, які впливають на стратегічне планування;
- робота з персоналом формує компетентність, управлінські навички та орієнтацію на цілі політики;
- морально-етичні принципи застосовуються як комплексний інструмент для забезпечення сталого розвитку та збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Таким чином, результати аналізу особливостей публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України на основі висновків ЮНЕСКО (2023 р.) свідчать, що усі функції публічного управління взаємопов'язані і формують комплексний механізм, який забезпечує планування, прийняття рішень, організацію, мотивацію, комунікацію, контроль, роботу з персоналом та впровадження етичних принципів у практику управління [86, с. 5–121].

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
СФЕРОЮ ОХОРОНИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

3.1. Впровадження процесного підходу до розвитку публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини

Сутність процесного підходу розкриває безперервний, циклічний характер реалізації функцій публічного управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні. Цей підхід дозволяє комплексно аналізувати сильні та слабкі сторони системи, визначати переваги й ризики, оцінювати досягнуті результати та планувати подальші дії з урахуванням конкретних цілей та завдань.

Нагадаємо, що нематеріальна (духовна) культурна спадщина охоплює всю глибину історичного розвитку людства, формуючи унікальну етнокультурну ідентичність кожного народу через мову, фольклор, традиції та звичаї, колективні знання, навички, інструменти та артефакти, що передаються з покоління в покоління. Саме ця спадщина створює відчуття культурної самобутності, сприяє єднанню людей і актуалізує потребу в розробці сучасних науково обґрунтованих підходів до управління сферою охорони духовної культурної спадщини в Україні.

Одним із таких підходів є процесний, який традиційно застосовується для управління будь-якими соціальними організаціями, включно зі сферою охорони нематеріальної культурної спадщини. Він базується на таких принципах:

– системність – процесний підхід складається з комплексу взаємопов'язаних і циклічних функцій, дій та процедур, що забезпечують змістовну та результативну частину управлінського процесу; чітко розмежовані ролі та обов'язки учасників управління; ключовий чинник досягнення стратегічних цілей;

- гнучкість – дає змогу організації адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, швидко реагувати на нові виклики та обставини;

- участь – забезпечує залучення всіх членів організації та зацікавлених сторін до планування, реалізації та контролю управлінських процесів;

- орієнтація на результат – передбачає визначення чітких і вимірюваних цілей кожного процесу та моніторинг досягнутих показників;

- неперервність – передбачає постійний пошук можливостей для вдосконалення процесів з позицій очікуваних результатів та стратегічних завдань;

- циклічність – забезпечує системне повторення процедур, узгоджених із іншими функціями управління, що дозволяє підтримувати сталий розвиток системи;

- відповідальність – реалізується через наявність комплексного ресурсу, контроль та оцінювання ефективності діяльності власників процесів;

- взаємодія – забезпечується за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зворотного зв'язку між учасниками, командної роботи та участі зовнішніх партнерів для досягнення спільних цілей;

- документування – передбачає створення та оновлення доступної документації для всіх зацікавлених сторін, що забезпечує прозорість і відтворюваність процесів;

- вимірювання – включає збір та аналіз показників ефективності для внесення коригувань і підвищення адаптивності процесів;

- пріоритизація – спрямовує ресурси, зусилля та увагу на ключові процеси, що мають стратегічне значення для досягнення цілей.

Ігнорування цих принципів може призвести до обмеженої гнучкості системи, послаблення взаємозв'язків між функціями, бюрократизації, надмірної формалізації та зниження ефективності управлінських рішень.

За результатами аналізу Аналітичної доповіді 2023 року, що стосувалася напрямів, функцій та результатів міжсекторальної взаємодії у

сфері охорони нематеріальної культурної спадщини в країнах із розвиненою економікою, визначено низку принципів публічного управління цієї сферою:

- партнерство та демократичність – передбачають тісну взаємодію держави, громадянського суспільства, місцевих громад, медіа та бізнесу на засадах взаємної поваги й відповідальності;
- прозорість і публічність – забезпечують відкритість у прийнятті рішень, використанні ресурсів, публікації результатів проєктів і діяльності;
- стійкість – орієнтує на створення умов для довгострокового збереження культурної спадщини;
- системність та ефективність – гарантує досягнення результатів при оптимальному використанні ресурсів;
- соціальна відповідальність бізнесу – передбачає активну підтримку культурних проєктів та популяризацію культурних цінностей;
- меценатство – забезпечує додаткове фінансування через приватні інвестиції та благодійні ініціативи;
- законодавче стимулювання та легітимація діяльності – передбачає податкові пільги, спрощені процедури реєстрації благодійних організацій і інші стимули для приватних інвесторів;
- громадянська активність – передбачає ініціювання проєктів, участь у прийнятті рішень, обговореннях, комунікації та контролі діяльності органів влади і бізнесу.

Впровадження процесного підходу у сфері охорони духовної культурної спадщини визначає специфічний зміст процедур і процесів для кожної функції управління.

Планування включає:

- формулювання державної політики та стратегічних цілей із урахуванням місії та бачення організації;

- розробку чіткого, гнучкого плану дій щодо планування, прийняття рішень, організації, мотивації та стимулювання, контролю та взаємодії учасників процесів;

- визначення ресурсів, бюджету, термінів реалізації та відповідальних осіб за виконання кожного етапу плану;

- інтеграцію системи моніторингу та оцінювання для корекції процесів та забезпечення адаптивності до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі;

- залучення зовнішніх партнерів, громадськості та експертів для підвищення якості прийнятих управлінських рішень та їх ефективної реалізації.

Таким чином, процесний підхід у публічному управлінні нематеріальною культурною спадщиною дозволяє забезпечити комплексний, прозорий та результативний механізм управління, який поєднує державні пріоритети, ініціативи громад та міжнародний досвід, сприяючи збереженню культурної самобутності та сталому розвитку українського суспільства.

Організація/координація:

- структурування та розподіл напрямів роботи та завдань;
- забезпечення ресурсами та інструментами;
- прийняття рішень, комунікація, створення атмосфери співпраці та партнерства;

- мотивування та стимулювання на досягнення результативності процесу управління;

- заохочення ініціативи та відповідальності.

Комунікація:

- забезпечення чіткої та ефективної комунікації;
- створення внутрішніх умов для управлінського впливу;
- створення каналів прямого та зворотного зв'язку;
- підтримка форм та методів відкритої та прозорої комунікації.

Контроль/облік:

- оцінювання та моніторингу процесу управління;
- регулярне проведення аналітичних звітів та їх аналіз;
- координація управління через внесення необхідних коректив;
- обговорення та прийняття рішень;
- використання даних та аналітики для координації планів дій;
- залучення до процесу прийняття рішень усіх зацікавлених сторін;
- врахування ризиків і невизначеності при здійсненні функцій управління [79].

Робота з суб'єктами практичної діяльності та носіями нематеріальної культурної спадщини:

- розвиток і додаткова підготовка;
- забезпечення відповідності кваліфікації виконуваних робіт;
- створення сприятливих умов роботи представників громадянського суспільства [83].

Обґрунтування перелічених функцій і їх основних складових елементів у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини в контексті процесного підходу включає нижче наведені аргументи.

Напрями формування та реалізації функції планування:

- створення політики та законодавства, стратегій та планів дій на усіх рівнях управління;
- забезпечення ресурсів для охорони та стійкого її фінансування (державні, приватні, громадські джерела);
- забезпечення державної фінансово-технічної підтримки, включаючи допомогу міжсекторального партнерства;
- заохочення активної участі громад, груп та окремих осіб у плануванні та реалізації адміністративних заходів;
- включення нематеріальної культурної спадщини до політики та програм та/або правових та адміністративних заходів в інших сферах тощо.

Функція прийняття системних рішень:

- створення умов для участі громадськості у прийнятті рішень, формуванні, реалізації та контролі політики та адміністративних заходів, у процесах інвентаризації та номінації;
- впровадження сучасних інструментів і форм участі громад;
- інформування та культурна просвіта про цінність участі громадян;
- забезпечення визнання, поваги спадщини в освітній політиці, правових та адміністративних заходах;
- сприяння навчанню рідною мовою та багатомовній освіті;
- розробка, обговорення та прийняття національної культурної політики;
- підготовка та реалізація процесу імплементації Конвенції ООН про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) [84].

Виконання функції мотивації у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини передбачає комплекс заходів, спрямованих на формування та розвиток внутрішніх і зовнішніх стимулів до активної участі у збереженні культурних цінностей. До ключових аспектів цієї функції належать: формування поваги та визнання заслуг практиків і носіїв елементів спадщини; збільшення рівня участі громадськості у культурних заходах; зміцнення міжнародного співробітництва та обміну досвідом; надання грантів, субсидій та інших фінансових стимулів для реалізації проєктів у сфері охорони культурної спадщини; запровадження податкових пільг для спонсорів, меценатів та благодійників; забезпечення освітньої, методичної та інформаційної підтримки; організація семінарів, тренінгів та практичних заходів для підвищення кваліфікації практиків [86, с. 50]; надання методичних матеріалів та рекомендацій, що сприяють системному розвитку компетентності всіх учасників процесу.

Функція організації та координації спрямована на забезпечення високої інституційної спроможності та визначеної перспективи розвитку сфери нематеріальної спадщини через: створення та підтримку компетентних органів; впровадження ефективних координаційних механізмів для залучення

громад та інших зацікавлених сторін; підтримку існуючих установ, закладів та організацій; розробку та реалізацію заходів з охорони культурної спадщини за активної участі носіїв її елементів; впровадження комплексних програм передачі знань і традицій наступним поколінням; визначення ключових показників ефективності діяльності (моніторинг, оцінювання) [86, с. 121].

Критеріями участі інститутів громадянського суспільства виступають рівень залучення спільнот, груп та окремих осіб, діяльність неурядових організацій, а також участь приватного сектору. У межах європейського курсу розвитку України особливу актуальність набуває питання подальшого розвитку інституційної спроможності та активного залучення приватного сектору для досягнення високого рівня ефективності у сфері охорони духовної культурної спадщини, відповідного стандартам прогресивної європейської практики [86, с. 33].

Реалізація функції комунікації передбачає забезпечення своєчасного доступу до необхідної інформації та знань, а також створення механізмів зворотного зв'язку під час формування і впровадження політики у сфері нематеріальної спадщини. Серед основних напрямів: підтримка традиційних знань та практик із їх передачею молодшому поколінню; інвентаризація, збереження та передача елементів спадщини; комунікаційні заходи через інформування, просвітницькі кампанії та інші форми взаємодії; участь засобів масової інформації, освітніх установ і громадських організацій у поширенні знань про культурну спадщину; використання цифрових технологій для документування та збереження даних; обмін інформацією через спеціально створені комунікаційні платформи та існуючі соціальні мережі; розвиток освітніх і просвітницьких програм для підвищення компетентності громадськості [86, с. 121].

За певних умов освіта може виступати окремою функцією управління, спрямованою на підвищення знань та компетентності спільнот, груп та окремих осіб щодо важливості нематеріальної культурної спадщини та її

охорони. До ключових заходів належать інтеграція культурної спадщини в освітню політику та програми навчальних закладів; розробка спеціалізованих навчальних курсів і тренінгів; підвищення кваліфікації фахівців у сфері культурної спадщини; організація інформаційно-просвітницьких кампаній для широкої аудиторії з використанням медіа, інтернет-ресурсів та соціальних мереж [86, с. 28–33].

Особливу увагу останнім часом приділяють міжнародній співпраці, що посилилася у зв'язку з активною участю української діаспори у всіх європейських країнах через еміграцію, спричинену російською агресією. Основні завдання міжнародної співпраці у сфері нематеріальної спадщини включають збагачення культурного життя, розширення можливостей для міжкультурного діалогу шляхом обміну знаннями, досвідом та кращими практиками; зміцнення інституційного потенціалу; участь у міжнародних проєктах та програмах; розвиток партнерських відносин із закордонними організаціями для підтримки спільних науково-дослідних та освітніх ініціатив [86, с. 15].

Функція контролю передбачає організацію регулярної звітності, моніторинг і оцінювання ефективності заходів, а також застосування додаткових охоронних заходів для запобігання комерціалізації та маркетизації нематеріальної спадщини [86, с. 5].

Нарешті, функція роботи з суб'єктами практичної діяльності та носіями нематеріальної спадщини охоплює формування компетентності громадянського суспільства; управління діяльністю носіїв культурних елементів; залучення спільнот та активістів до розробки й реалізації освітніх і просвітницьких програм; підвищення кваліфікації; дотримання принципів гендерної рівності та недискримінації у процесі управління [86, с. 50].

Отже, комплексне виконання зазначених функцій забезпечує цілісне, системне та стає управління сферою охорони нематеріальної (духовної) культурної спадщини в Україні, сприяє збереженню національної

ідентичності, розвитку громадянської активності та інтеграції української культурної спадщини у міжнародний культурний простір.

Таким чином, впровадження процесного підходу до розвитку публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини має сприяти утвердженню її ключової ролі у формуванні етнічно-національної ідентичності як ознаки, яка дає можливість відрізнити один народ від інших народів в силу її унікальності, неповторності та невід'ємною частини нашої духовності. Визначально, що цей підхід фокусується на процесах створення цінності для споживачів нематеріальної культурної спадщини; дозволяє використовувати горизонтальні та вертикальні структури управління, політичні інститути та мережі, інститути громадянського суспільства; фокусується на системному управлінні та координації всіх аспектів діяльності для досягнення чітко визначених цілей; надає можливість аналізу сильних і слабких сторін системи управління, переваг і недоліків; оцінювання досягнутих результатів; планування з урахуванням конкретних дій або досягнення прийнятих цілей.

3.2. Формування міжсекторального партнерства у публічному управлінні сферою охорони духовної культурної спадщини

На думку сучасних науковців, одним із ключових викликів демократичного розвитку країн Східної Європи, зокрема України, є недостатній рівень соціального капіталу та слабка інституціоналізація громадянського суспільства. Відсутність стійких традицій колективної дії, солідарності, довіри та культури громадянської взаємодії значно ускладнює процеси формування ефективного партнерства; розвиток ідентичностей, цінностей і ресурсів; налагодження конструктивних відносин між державою, суспільством і бізнесом у сфері охорони та захисту нематеріальної (духовної) культурної спадщини. У сукупності ці фактори одночасно виступають як

причиною, так і наслідком уповільнення процесів демократизації та формування громадянського суспільства [29].

Слід розуміти, що феномен громадянського суспільства має західне походження, сформувавшись на американському та західноєвропейському ґрунті. Для східноєвропейських країн він означає необхідність пошуку власних моделей взаємодії політичних інститутів із структурами громадянського суспільства, здатних ефективно функціонувати в специфічних історико-культурних умовах України, яка має унікальну історію, традиції та сформовані соціальні практики.

Відповідно, «виникає нова функція державного управління – зв'язки з громадськістю, оскільки влада діє ефективніше, коли її підтримує громадянське суспільство» [29]. Водночас на процес формування громадянського суспільства суттєво впливають складні трансформації української державності та системи публічного управління.

Практика доводить, що лише тісна, добре організована співпраця всіх зацікавлених сторін здатна забезпечити ефективне функціонування сучасних платформ, які слугують базою розвитку політики та суспільства, а також сприяють позитивному впливу на політичне життя та соціальні процеси у сфері охорони та захисту нематеріальної культурної спадщини. Перш за все, йдеться про активне залучення громадськості до процесів розробки, реалізації та контролю державної стратегії, що підвищує рівень довіри громадян до органів влади.

Українська модель громадянського суспільства ґрунтується на принципі забезпечення прав і свобод кожного громадянина, а охорона і захист культурної спадщини є невід'ємною складовою реалізації культурних прав людини, конкретних індивідуальних і колективних прав її носіїв. Таким чином, охорона нематеріальної культурної спадщини не лише зберігає її безпосередній зв'язок із живими культурами, але й забезпечує визначальну роль у формуванні ідентичності громад та передачі культурних традицій наступним поколінням [52].

Ефективність цієї моделі значною мірою обумовлена наявністю розвиненого українського законодавства, створених соціальних і політичних інститутів, відповідним інституційним структуруванням, а також реальною участю громадян у забезпеченні функціонування сфери охорони нематеріальної спадщини.

У науковій літературі західні дослідники виділяють п'ять домінуючих теоретичних перспектив: інституційну; з позицій мікроекономічного аналізу; через оцінку спроможностей та ресурсів; з огляду на управлінське і організаційне пізнання; з урахуванням впливу зацікавлених сторін і соціальних оцінок. Використання цих підходів дозволило здійснити глибокий аналіз етапів міжсекторального партнерства, що відкриває нові можливості для взаємозбагачення зазначених перспектив у сфері охорони культурної спадщини, а також дозволяє уникати ризиків, пов'язаних із нехтуванням міжсекторальними взаємозв'язками та недооцінкою інтегративного підходу.

Рівень потенціалу міжсекторального партнерства значною мірою визначається впливом соціальних та політичних інститутів (організацій, правил, законів), наявністю різноманітних ресурсів, поглядів, цінностей, ідентичності та інтересів держави, суспільства і бізнесу у сфері охорони нематеріальної спадщини. Водночас існують ризики, пов'язані з недооцінкою впливу зовнішніх чинників (законодавства, політики) або переоцінкою ролі фінансування та підтримки громадськості.

Загалом, міжсекторальне партнерство виступає концептуальним ядром, що об'єднує процес співпраці всіх партнерів – держави, громадських організацій, бізнесу, засобів масової інформації та інших зацікавлених сторін – для забезпечення стійкого розвитку сфери охорони духовної культурної спадщини, сприяння її збереженню та популяризації серед громадян [52].

Західна теоретична модель міжсекторального партнерства передбачає її розвиток у три етапи – формування, управління (створення цінності) та розвиток через його поширення. Визначально, що ці етапи міжсекторального партнерства формуються на перетині взаємодії низки таких чинників:

- інституційна перспектива – вивчає, як правила та закони впливають на співпрацю, досліджує вплив інституційного контексту та логіки процесу;
- ракурс мікроекономічної поведінки – досліджує та аналізує, скільки коштує співпраця, а також можливі причини конфліктів між партнерами;
- перспектива спроможностей та ресурсів – фокусується на тому, як партнери обмінюються досвідом і спільно розвивають знання (обізнаність), ресурси та можливості;
- перспектива управлінського та організаційного пізнання – досліджує, як люди сприймають співпрацю в рамках міжсекторального партнерства і які емоції вона викликає;
- перспектива зацікавлених сторін та соціальних оцінок – вивчає залучення та оцінку зовнішніми зацікавленими сторонами.

Запропонована модель міжсекторального партнерства носить комплексний та інтегративний характер, що охоплює різноманітні аспекти співпраці в сфері охорони та захисту культурної спадщини взагалі, і духовної, зокрема.), так і зовнішні (інституційні умови, соціальні очікування та оцінки). Вона дає можливість управлінцям оцінити потенціал потенційних партнерів, ресурсів і цінностей співпраці перед її початком; ефективно реалізувати функції публічного управління; керувати та координувати співпрацю; вирішувати конфлікти; оптимально розподіляти ресурси; оцінити результати співпраці.

З позицій міжсекторального партнерства до лідерів, активістів і волонтерів, залучених до сфери охорони та захисту духовної культурної спадщини також висувуються вимоги щодо вміння аналізувати різні чинники з різних перспектив, зокрема, як економічні, соціальні та політичні умови впливають на співпрацю; вирішувати конфлікти; знаходити компроміси й ефективно працювати з різними партнерами; створити спільну цінність (наприклад, створити продукт або послугу, корисну для всіх учасників); оцінювати інституційний, національний та глобальний контексти

партнерства, враховувати вплив національних і глобальних трендів на співпрацю [64].

Результати аналізу українського досвіду міжсекторальної співпраці у сфері охорони духовної культурної спадщини дали підстави для нижче наведених висновків і пропозицій.

При дослідженні різних соціальних, культурних і політичних інститутів та організацій у процесі їх взаємодії щодо охорони та захисту культурної спадщини варто завжди орієнтуватися на індивіда, адже кожна людина має свої власні цінності та інтереси, якими не мають нехтувати ні суспільство, ні держава. Запобігання цьому сприяє формат громадянського суспільства, як об'єднання громадян для досягнення спільних цілей, покликане бути посередником між державою й індивідом у контексті забезпечення їх інтересів та захисту індивідуальних прав, цінностей, ідентичності.

Доцільною видається наукова думка, що «міжсекторальне партнерство у сфері охорони та захисту нематеріальної культурної спадщини є процесом створення стійких соціальних інститутів та інституційованих форм зв'язків на базі спільних цінностей, інтересів, колективних ідентичностей, цілей, переконань, які допомагають утримувати баланс сил у суспільстві та сприяють розвитку демократії» [72].

За таких умов, саме держава має відігравати ключову роль у розвитку міжсекторального партнерства, підтримувати співпрацю, сприяти легітимізації партнерів; регулювати діяльність відповідних інститутів; забезпечувати розвиток громадянського суспільства на засадах демократії; сприяти розвитку ринкової економіки; забезпечувати баланс між різними інтересами та запобігати домінуванню однієї групи над іншими.

Демократично обрані органи державної влади та місцевого самоврядування, сильні громадські організації, взаємна довіра і розуміння слугують необхідною умовою успішної реалізації міжсекторального партнерства.

До цього слід додати технології соціального партнерства, що передбачають залучення бізнесу, громадських організацій та засобів масової інформації, які вигідні для держави та політичних партій, оскільки дозволяють залучити додаткові ресурси та експертизу для вирішення соціальних проблем і сприяють підвищенню довіри громадян до владних структур.

Виходить, міжсекторальне партнерство носить взаємовигідний характер, так як держава отримує підтримку громадянського суспільства, бізнес – вплив на формування державної політики, а інститути громадянського суспільства – ресурси для реалізації своїх проєктів у сфері охорони та захисту духовної (нематеріальної) культурної спадщини.

Існуючий досвід фіксує факти, коли громадські та культурні організації вирішують ті самі проблеми, що й держава, допомагаючи нужденним, у сферах освіти, культури, охорони культурної спадщини. Вони реалізують те, на що не спроможний ринок, адже люди, мотивовані власними цінностями та бажанням, прагнуть зробити світ кращим і внести свій вклад у розв'язання соціальних проблем [75]. Таким чином, цей так званий третій сектор (громадські організації) доповнює потенціал держави та ринку у досліджуваній сфері, вирішуючи соціальні та соціокультурні проблеми, які часто не можуть бути прибутковими для бізнесу, і на які бракує політичної волі. Тому держава часто йде на співпрацю з ними, делегуючи їм частину відповідальності та необхідних ресурсів, що дозволяє ефективніше використовувати бюджетні кошти та залучати волонтерів, які проводять більш гнучку політику та швидше реагують на зміни в суспільстві.

Існуючий досвід діяльності громадських організацій вказує на їх вирішальну роль у формуванні українського громадянського суспільства та зміцненні демократичних засад публічного управління за умов чітко визначених цілей і завдань його розвитку.

Дослідники наголошують, що «громадянське суспільство, підтримуючи державні ініціативи, не лише сприяє досягненню спільних цілей, але й

зміцнює власну позицію, а держава, здійснюючи прозорий контроль, як одну з функцій публічного управління щодо їх діяльності, забезпечує прозорість та ефективність використання ресурсів і підвищує довіру громадян, запобігає зловживанням» [70]. Іншими словами, громадянське суспільство значно зміцнює інститути державної влади через моральну та матеріальну підтримку, а також допомогу у формуванні та реалізації національної політики у сфері культури та захисту культурної спадщини.

Результати аналізу західної практики міжсекторального партнерства вказують на переваги таких форм взаємодії держави, політичних, культурних інститутів та інститутів громадянського суспільства, які сприяють розвитку інституційних спроможностей громадських організацій:

- пряма фінансова підтримка – передбачає податкові пільги для організацій і їхніх донорів; бюджетне фінансування проєктів та операційних витрат; пільгове кредитування; надання грантів, субсидій, податкових пільг, безкоштовного майна, ресурсів тощо;

- непряма інституційна підтримка – передбачає консультації, відповідне інформування; надання в оренду приміщень та обладнання; сприяння у розвитку інституційних спроможностей.

Завдяки таким заходам громадські організації можуть стати більш ефективними та спроможними у вирішенні проблем сфери охорони та захисту культурної спадщини, якщо органи державної влади та місцевого самоврядування готові змінювати свої плани та пріоритети відповідно до потреб громади та носіїв духовної культурної спадщини, а також залучати їх до спільного планування та розробки програм.

Крім цього, можуть бути ефективними такі заходи, як проведення відкритих конкурсів для виконання завдань щодо охорони елементів нематеріальної культурної спадщини; підтримки ініціатив через фінансування проєктів громадських організацій за участі приватного сектору; створення координаційних рад для обговорення спільних питань та ухвалення рішень.

Отже, міжсекторальне партнерство передбачає: солідарність, кооперацію та спільні цілі; розподіл відповідальності; взаємоповагу; дотримання закону; соціальний характер партнерства; лідируючу роль громадських організацій. Визначально, що саме громадянське суспільство бере на себе відповідальність за свої ініціативи у досліджуваній сфері; координацію взаємодії при їх реалізації; ефективність соціальних комунікацій; делеговані державою соціальні функції, включаючи надання цілком доступних публічних послуг стосовно збору інформації; створення архівів; розробка інтерактивних платформ; популяризація та просування; створення молодіжних гуртків; співпраця з носіями традицій; моніторинг стану спадщини; розробка стратегій захисту; участь у міжнародних проєктах; обмін досвідом; створення соціальних мереж [10], нарешті, виконання соціального замовлення як реалізація конкретної суспільної потреби, актуальної для суспільства в цілому чи його певної частини. Останній передбачає комплекс заходів організаційно-правового характеру з розробки та реалізації загальнодержавних і місцевих соціальних програм чи соціальних проєктів на конкурсній основі.

Інші форми співпраці між державою, громадськими організаціями та бізнесом включають цільове фінансування; конкурсне фінансування; створення спільних асоційованих структур для ефективної координації діяльності; тимчасові угоди для реалізації конкретних проєктів; довгострокові угоди для забезпечення стабільності та прогнозованості.

Таким чином, формування міжсекторального партнерства в системі публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини охоплює такі ключові управлінські аспекти, як забезпечення відповідного рівня інституціалізації співпраці системного характеру між різними секторами; розвиток інституційних механізмів через впровадження ефективних систем управління, звітності та контролю; створення механізмів взаємодії та обміну досвідом; нарощення соціального капіталу для становлення громадянського суспільства та зростання його демократичного

потенціалу; формування та використання ідентичностей, цінностей, ресурсів; розвиток ефективних партнерських відносин між різними інститутами держави, суспільства та бізнесу; використання наукового підходу до визначення перспектив розвитку партнерства з позицій п'яти домінуючих теоретичних перспектив: інституційна, з огляду на мікроекономічну ситуацію, з позицій спроможностей та ресурсів, у контексті управлінського і організаційного пізнання; з урахуванням зацікавлених сторін і соціальних оцінок; надання стабільного фінансування для забезпечення довгострокового розвитку та ін.

3.3. Практичні рекомендації щодо використання моделі публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини у контексті міжсекторального партнерства

Нагадаємо, що духовна (нематеріальна) культурна спадщина являє собою живі традиції, знання та практики, які передаються з покоління в покоління через широкий спектр вираження, включаючи мову, музику, танці, ремесла, кулінарію та усні традиції, як ознаки ідентичності та культурної різноманітності спільнот.

Визначально, що Аналітична доповідь ЮНЕСКО 2023 року наголошує на вирішальній ролі громадянського суспільства у збереженні та популяризації нематеріальної культурної спадщини на підставі результатів аналізу даних 41-ї країни, які засвідчують численні приклади успішної співпраці між державними органами, громадами, неурядовими організаціями та приватним сектором в цій сфері [86].

Ця доповідь констатує факт світового визнання духовної (нематеріальної) культурної спадщини як важливої частини культурної спадщини світу, яка потребує посилення заходів з її охорони, особливо, через загрози зміни клімату, що можуть негативно вплинути на її елементи, пов'язані з природною спадщиною та традиційними практиками. Наслідки

цих загроз також можуть спровокувати втрати певних знань і практик, її економічного та соціального підґрунтя.

За таких мов, укріплюється розуміння складності та багатогранності процесу управління у сфері охорони та захисту духовної (нематеріальної) культурної спадщини, а також важливості залучення до нього широкого кола зацікавлених сторін на засадах міжсекторального партнерства як ключового чинника успіху в цій сфері. Такий підхід цілком виправданий, оскільки кожний сектор вносить свій унікальний внесок, посилює легітимність політики та використовує свої специфічні інструменти впливу. До цього слід додати комплексний підхід як перевагу міжсекторального партнерства, що забезпечує розгляд проблеми з різних сторін; об'єднання зусиль, ресурсів і компетентності усіх учасників; досягнення кращих результатів за менших витрат; кращу інституційну спроможність і широку підтримку суспільства; сталий розвиток як чинник розвитку регіонів і країни в цілому.

Характерним для моделі публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини у контексті міжсекторального партнерства є факт обумовленості її складових елементів політичними акторами й інститутами (державна влада, місцеве самоврядування, громадянське суспільство, бізнес, засоби масової інформації, громадяни) щодо виконання ними таких ключових функцій, як розробка та вдосконалення відповідної законодавчої бази у контексті захисту прав і свобод зацікавлених сторін; реалізація відповідної державної політики; фінансування проєктів; організація та координація діяльності різних соціальних, політичних та культурних інститутів; захист прав інтелектуальної власності та вирішення спорів; залучення громадськості до процесу управління; формування політичної волі та підтримки щодо охорони та захисту культурної спадщини; поширення відповідної інформації, сприяння прозорості політики у цій сфері, формування громадської думки; інвестування у відповідні проєкти, створення фондів, використання бізнесом елементів культури у своїй

діяльності з дотриманням законодавства, етичних норм, корпоративної соціальної відповідальності.

Окремо слід наголосити на функціях у цій сфері громадян України як суб'єктів політики, які мають широкі можливості для таких індивідуальних дій:

- формування власного знання та компетентності у цій сфері – розуміння її змісту та значення, її історію, традиції та цінності, прагнення до поширення своїх знань у громадах і пропаганди її захисту;

- передавання знання та компетентності – донесення до населення своєї громади своїх знань та умінь у цій сфері з особливою увагою до молодого покоління;

- підтримування носіїв культурної спадщини – придбання їхніх культурних продуктів і виробів, відвідування їхніх виступів та інші заходів, пожертвування коштів організаціям, які ними опікуються;

- участь у заходах з охорони культурної спадщини – участь у волонтерській діяльності, різних проєктах з її охорони, у тематичних громадських слуханнях та обговореннях;

- демонстрування власного прикладу – використання продуктів і предметів духовної культурної спадщини у своєму повсякденному житті, дотримання традицій та практик, як важливої частини життя.

Перелічені дії індивідуальної участі громадян у політиці та публічному управлінні сферою охорони духовної (нематеріальної) культурної спадщини вказують на їх важливість для майбутніх поколінь. Іншими словами, охорона та збереження культурної спадщини в умовах тотальної світової глобалізації стають вирішальними для створення стійкого майбутнього у контексті культурного розвитку людства, цінування культурного різноманіття, забезпечення соціальної згуртованості.

При цьому, слід розуміти, що процеси взаємодії соціальних, політичних, культурних інститутів та інститутів громадянського суспільства обумовлені, переважно, функціями публічного управління сферою охорони

духовної культурної спадщини. Зокрема, функція планування (формування політики, бюджетування) може бути успішно реалізована в результаті «артикуляції, акцентуації, агрегації, спільної розробки стратегій, рішень та планів дій з охорони та захисту нематеріальної культурної спадщини» [53]. Спільне визначення пріоритетів і оптимальний розподіл бюджетних коштів між різними проектами та контроль за ними забезпечується бюджетним плануванням, яке системно поєднується з комунікацією як інструментом обміну інформацією та досвідом, забезпечення прямих і зворотних зв'язків між усіма учасниками процесу.

Основними завданнями функції комунікації визнано такі:

- створення інформаційних ресурсів через розробку веб-сайтів, публікацій, рекламних відеоматеріалів;
- проведення інформаційних кампаній – організація конференцій, семінарів, фестивалів, виставок;
- використання соціальних мереж Інтернет для комунікації з різними соціальними спільнотами.

Отже, як було зазначено вище, здійснення публічного управління сферою охорони духовної (нематеріальної) культурної спадщини відбувається через функції прийняття рішень, організації та координації діяльності різних зацікавлених сторін. Ефективність/результативність реалізації цих функцій забезпечує контроль через функції моніторингу й оцінювання, які передбачають використання комплексу критеріїв, показників та індикаторів, як чинників обґрунтування та внесення необхідних коректив у відповідні програми та проекти. Зокрема, критерії та показники оцінювання ефективності заходів наведено у табл. 3.1.

Для розвитку людських ресурсів у досліджуваний сфері стають визначальними програми навчання та підвищення кваліфікації, заснування стипендій та грантів з підтримки молодих дослідників і фахівців; міжнародний рівень обміну досвідом між фахівцями.

Таблиця 3.1

Критерії та показники оцінювання ефективності заходів

Критерії	Показники
Кількість заходів та активних комунікацій	Кількість проведених заходів (фестивалі, семінари, виставки) на підтримку сфери
	Кількість учасників цих заходів
Залучення громади	Кількість волонтерів та їхня активність у проєктах
	Відсоток громадян-учасників громадських слухань, обговорень
Освітня та просвітницька діяльність	Кількість навчальних програм та тренінгів, спрямованих на підвищення обізнаності про досліджувану сферу
	Кількість навчальних матеріалів (публікацій, відео, он-лайн курсів)
Соціальні показники	Зростання інтересу до традиційних практик у громаді (вимірюється через опитування)
	Зміна ставлення до культурної спадщини у різних соціальних групах
Економічні показники	Обсяг інвестицій у відповідні проєкти
	Вплив охорони НКС на місцеву економіку (зростання туристичного потоку, створення робочих місць)
Інфраструктура та ресурси	Кількість ресурсів (фінансових, матеріальних) виділених для досліджуваної сфери
	Створення або модернізація інфраструктури досліджуваної сфери (музеї, культурні центри, бібліотеки)
Моніторинг та оцінювання	Рівень задоволеності учасників заходів (опитування)
	Оцінка ефективності заходів з боку експертів і фахівців у сфері культури
Цифрові технології	Кількість цифрових ресурсів, розроблених для досліджуваної сфери (веб-сайти, мобільні додатки) Взаємодія через соціальні мережі (кількість підписників, активність у коментарях)

Саме успішний міжнародний досвід вказує на громадянське суспільство як джерело інноваційних підходів до охорони нематеріальної культурної спадщини у контексті сучасних методів документування, дослідження, її охорони та популяризації. При цьому визначальну роль відіграють такі принципи, напрями й інструменти міжсекторальної взаємодії:

– передача частини державних повноважень, ресурсів, відповідальності на місцевий рівень;

- створення робочих груп, координаційних та консультативних рад на усіх рівнях публічного управління з представників різних секторів;
- залучення громадськості;
- укладання угод між владними структурами, громадськими організаціями та бізнесом щодо спільної реалізації проєктів;
- розвиток каналів співпраці між музеями, бібліотеками, архівами, освітніми закладами й іншими організаціями;
- розробка та реалізація спільних проєктів;
- проведення форумів і конференцій з обміну досвідом та налагодження контактів між різними зацікавленими сторонами;
- використання цифрових технологій.

Характерно, що перелічені принципи у рамках міжсекторального партнерства забезпечують очікуваний ефект за наявності досконалих інституційних інструментів і механізмів, які забезпечують ефективне прийняття рішень та комунікацію між усіма учасниками. Наприклад, планування програм за участі громадськості та місцевої влади сприяє більшій прозорості потреб і можливостей для партнерства, а моніторинг та оцінювання ефективності спільних проєктів – покращенню управлінських рішень, довіри та підтримки.

Нагадаємо, що концептуальна модель публічного управління сферою охорони нематеріальної культурної спадщини за участю міжсекторальної взаємодії охоплює такі елементи:

- сектори (інститути громадянського суспільства, державні інститути, місцеве самоврядування, бізнес, громадяни, міжнародні інститути);
- функції, принципи публічного управління;
- ключові інструменти процесного підходу;
- критерії та показники оцінювання ефективності заходів;
- результати міжсекторальної взаємодії.

Цілком зрозуміло, що функціонування цієї моделі передбачає нормативно-правове регулювання сфери охорони нематеріальної культурної

спадщини, яке обумовлює розробку відповідного законодавства, внесення змін до чинного законодавства, що регулює інші сфери (наприклад, освіти), а також необхідні зміни до Закону України «Про корінні народи України», представлені у табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Зміни до Закону України «Про корінні народи України»

Існуюча редакція	Нова редакція
Стаття 3 пункт 6: Корінні народи України мають право відроджувати, використовувати, розвивати і передавати майбутнім поколінням свої історію, мови, традиції, писемність і літературу, відновлювати та зберігати об'єкти матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.	Корінні народи України мають право відроджувати, використовувати, розвивати і передавати майбутнім поколінням свої історію, мови, традиції, писемність і літературу, відновлювати та зберігати об'єкти матеріальної культурної спадщини, відтворювати елементи нематеріальної культурної спадщини.
Стаття 4 пункт 1: Корінні народи України мають право на дотримання, відродження та розвиток своїх духовних, релігійних та культурних традицій і звичаїв, збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.	Корінні народи України мають право на дотримання, відродження та розвиток своїх духовних, релігійних та культурних традицій і звичаїв, збереження матеріальної культурної спадщини та поширення елементів нематеріальної культурної спадщини.

Законодавчого закріплення також потребують критерії елементів-претендентів на внесення до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини.

Формування та реалізація функцій публічного управління сферою охорони духовної (нематеріальної) культурної спадщини з позицій міжсекторального партнерства обумовлює їх інтеграцію із усіма вище розглянутими перспективами. В результаті, формується системний підхід нового діяльнісного змісту до охорони культурної спадщини, що враховує різні аспекти, інструменти, потреби, можливості, мотиви, ресурси всіх учасників процесу. При цьому, міжсекторальне партнерство грає роль ключового елемента в моделюванні сучасного публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини, а також сприяє досягненню таких цілей, як посилення впливу усіх учасників на формування та реалізацію

державної політики у цій сфері; впровадження комплексного підходу до цього процесу; забезпечення легітимності державної політики у цій сфері; сприяння сталому розвитку країни.

Таким чином, практичні рекомендації щодо використання моделі публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини у контексті міжсекторального партнерства охоплюють такі аспекти управління, як комплексний підхід, що забезпечує розгляд проблеми з різних сторін; об'єднання зусиль, ресурсів і компетентності усіх учасників, досягнення кращих результатів за менших витрат, кращу інституційну спроможність і широку підтримку суспільства, сталий розвиток як чинник розвитку регіонів і країни в цілому; розробка та вдосконалення відповідної законодавчої бази у контексті захисту прав і свобод зацікавлених сторін; реалізація відповідної державної політики; фінансуванням проєктів; організація та координація діяльності різних соціальних, політичних та культурних інститутів; захист прав інтелектуальної власності та вирішення спорів; залучення громадськості до процесу управління; формування політичної волі та підтримки щодо охорони та захисту культурної спадщини; поширення відповідної інформації, сприяння прозорості політики у цій сфері, формування громадської думки; інвестування у відповідні проєкти, створення фондів, використання бізнесом елементів культури у своїй діяльності з дотриманням законодавства, етичних норм, корпоративної соціальної відповідальності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення кваліфікаційного дослідження вирішено завдання щодо узагальнення теоретичних засад публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини України та визначення сучасних пріоритетів її розвитку та практичних рекомендацій щодо використання відповідної моделі цього процесу у контексті міжсекторального партнерства.

Одержані в процесі дослідження результати дозволяють сформулювати наведені нижче узагальнення, висновки та рекомендації.

1. Концептуальні підходи до публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини вказують на її прямий зв'язок із суспільством і державою, а розвиток та збереження – із компетентним і професійним управлінням (державне, публічне, соціальне); новою культурною реальністю; домінуванням особистості як найвищої цінності суспільства; науковим підходом до вироблення програм її збереження; питаннями її популяризації; систематичним спостереженням за станом її охорони; контролем використання.

Генезис формування та розвитку сфери охорони української духовної культурної спадщини вказує на такі її ключові аспекти, як конституційне визнання культурного надбання країни соціально-політичним пріоритетом її розвитку та ключовим чинником єдності суспільства та культурного рівня держави; необхідність збереження історичної культурної спадщини; залежність між політизацією громадянського суспільства та фактами поруги над об'єктами культурної спадщини; низький рівень нормативно-правової бази функціонування сфери публічного управління охороною духовної культурної спадщини.

2. Результати аналізу міжнародних практик публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини акцентують увагу на такі аспекти цього процесу, як дієве законодавство та суворе його дотримання з

боку суспільства та держави; створення «Європейського культурного простору» на базі спільної Європейської культурної спадщини та плідного міжнародного співробітництва в цій сфері у контексті впровадження цифрової культури; інституалізація системи управління; становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини, накопичення та зберігання цифрового контенту; впровадження сучасного фінансового механізму публічного управління охороною культурної спадщини; розвиток і закріплення культурних прав громадян на міжнародному рівні; утвердження культурного різноманіття у контексті захисту культурних прав людини; міжсекторальний підхід до формування та реалізації державної політики у цій сфері та успішна практика соціального підприємництва.

3. Вплив інституціональних світових особливостей на процеси публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини може бути реалізований за такими напрямками, як збереження культурного різноманіття; належне збереження духовної культурної спадщини різних народів; сприяння гармонії в міжкультурних відносинах; важливість фольклору; неупереджене ставлення до елітарних, монументальних, письменних і церемоніальних джерел; вшанування найвидатніших виразів нематеріальної культурної спадщини; встановлення функціонального та взаємодоповнюючого співробітництва між громадами, групами і особами, які створюють, підтримують і передають нематеріальну культурну спадщину.

Результати аналізу нормативно-правових аспектів публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини вказують на наявність загальних положень у відповідних директивних документах, які на жаль, не виконуються, тому чинне законодавство не містить детальних норм регулювання цієї сфери, а окремі чинні норми недостатньо інтегровані з іншими галузями права (інтелектуальна власність, авторське право тощо) або не знаходять належного застосування на практиці

через відсутність інструментів і механізмів їх реалізації в публічному управлінні; недостатнє фінансування та низький рівень залучення приватних джерел фінансування у розвиток сфери культури.

Результати аналізу особливостей ідентифікації інструментів реалізації публічного управління сферою охорони української духовної культурної спадщини у контексті висновків ЮНЕСКО (2023 р.) вказують на такі ключові аспекти цього процесу, як функції планування – задають напрямок для прийняття рішень; затверджені рішення реалізуються через відповідну інституційну структуру та розподіл відповідальності; ефективність/результативність виконання прийнятих рішень забезпечують функції контролю і оцінювання досягнутих результатів і вчасних необхідних коректив; комунікація – наскрізна функція управління; робота з персоналом; комунікаційні платформи; використання морально-етичних принципів.

4. Впровадження процесного підходу до розвитку публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини фокусується на процесах створення цінності для її споживачів; використанні горизонтальних і вертикальних структур управління, політичних інститутів і мереж, інститутів громадянського суспільства; системному управлінні та координації всіх аспектів діяльності для досягнення чітко визначених цілей; аналізі сильних і слабких сторін системи управління, переваг і недоліків; оцінюванні досягнутих результатів; плануванні з урахуванням конкретних дій або досягнення прийнятих цілей.

Формування міжсекторального партнерства у публічному управлінні сферою охорони духовної культурної спадщини охоплює такі ключові управлінські аспекти, як забезпечення відповідного рівня інституціалізації співпраці системного характеру між різними секторами; розвиток інституційних механізмів; створення механізмів взаємодії та обміну досвідом; нарощення соціального капіталу; формування та використання ідентичностей, цінностей, ресурсів; розвиток ефективних партнерських відносин між різними інститутами держави, суспільства та бізнесу;

використання наукового підходу до визначення перспектив розвитку партнерства.

5. Практичні рекомендації щодо використання моделі публічного управління сферою охорони духовної культурної спадщини у контексті міжсекторального партнерства охоплюють такі аспекти управління, як комплексний підхід, що забезпечує об'єднання зусиль, ресурсів і компетентності усіх учасників, досягнення кращих результатів за менших витрат, кращу інституційну спроможність і широку підтримку суспільства, сталий розвиток як чинник розвитку регіонів і країни в цілому; розробка та вдосконалення відповідної законодавчої бази; реалізація відповідної державної політики; фінансуванням проєктів; організація та координація діяльності; захист прав інтелектуальної власності та вирішення спорів; залучення громадськості до процесу управління; формування громадської думки; інвестування у відповідні проєкти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990) : монографія. Київ : Вища школа, 1991. 274 с.
2. Андрес Г. О. Охорона культурної спадщини України в контексті Європейської інтеграції. Проблеми і шляхи їх вирішення. *Сугдейський збірник*. 2008. Вип. III. С. 524–533.
3. Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Особливості публічного управління та адміністрування : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2016. 167 с.
4. Безугла Л. С., Герасименко Т. В. Державне управління нематеріальною культурною спадщиною як інструмент розвитку туристичного потенціалу. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 44. С. 189–195. URL : <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.44.32> (дата звернення 19.05.2026).
5. Бережна Ю. М. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: поняття, тенденції, український вимір. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 23. С. 93–100.
6. Белобородова М. В., Бессонова А. В., Безугла Л. С. Державне управління культурною спадщиною промислових територій. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 95–101.
7. Білушак Т. М., Добровольська С. І. Європейські та національні аспекти охорони, збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини: цифрові колекції у вебінформаційному середовищі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 41–52.
8. Борисенко В., Борисенко М. Нематеріальна культурна спадщина українців (регіональний аналіз прояву). *Український географічний журнал*. 2022. № 2 (118). С. 73–81. URL : <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.073> (дата звернення 21.05.2026).
9. Бородін С. І., Першина Н. Г. Еволюція інституціонального дизайну

охорони нематеріальної культурної спадщини. *Аспекти публічного управління*. 2023. Том 11. № 4. С. 35–41. URL : <https://doi.org/10.15421/152350> (дата звернення 11.05.2026).

10. Бородін С. І., Першина Н. Г. Основи «теоретичного перехрестя» та «інтегративного міждисциплінарного збагачення» у формуванні міжсекторального партнерства в охороні нематеріальної культурної спадщини. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Том 35 (74). № 4. С. 8–15. URL : https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.4/02_ (дата звернення 5.04.2026).

11. Босик З. О. Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2015. № 2. С. 35–39. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkm_2015_2_10

12. Буценко О. А. Культурні права як деонтологічний та екзистенційний вимір охорони та відновлення нематеріальної культурної спадщини. *Культурологічна думка*. 2024. № 25. С. 50–57. URL : <https://doi.org/10.37627/2311-9489-25-2024-1.50-57> (дата звернення 19.03.2026).

13. Буценко О. Питання культури й культурної спадщини в проекції цілей сталого розвитку. *Мистецтвознавство України*. 2020. № 20. С. 8–13. URL : https://doi.org/10.31500/2309-8155.20.2020.220912_ (дата звернення 19.03.2026).

14. Ващенко А. С. Моделі взаємодії громадянського та політичного суспільства: теоретико-концептуальний аспект. *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 4–9.

15. Герус Л. Збереження нематеріальної культурної спадщини: український досвід. *Народознавчі зошити*. 2020. № 1 (151). С. 3–14. URL : <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.0031> (дата звернення 13.04.2026).

16. Герасимів Б. Моделі громадянського суспільства: проблема взаємовідносин людини та держави. *Вісник Національного університету*

«Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 4. № 861 (13). URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/may/12710/16.pdf> с.97-104 (дата звернення 16.03.2026).

17. Горбик В. О., Денисенко Г. Г. Діяльність державних інституцій і громадських організацій з охорони культурної спадщини: історія, теорія, практика. *Проблеми збереження історико-культурної спадщини Києва* : зб. наук праць. Відп. ред. В. О. Горбик. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. С. 5–42.

18. Горбик В. Про підготовку багатотомного «Зводу пам'яток історії та культури України». *Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*. 2002. № 1-2. С. 10–18.

19. Дем'ян В. В. Генеза критеріїв і принципів охорони нематеріальної культурної спадщини у світлі аналізу міжнародних документів. *Культурологічна думка*. 2022. № 21. С. 138–147. URL : <https://doi.org/10.37627/2311-9489-21-2022-1.138-147> (дата звернення 18.04.2026).

20. Дем'ян В. В. Нематеріальна культурна спадщина у національному та міжнародному законодавстві. *Культурологічна думка*. 2024. № 25. С. 79–88.

21. Дем'ян В. В. Нематеріальна культурна спадщина як поле міждисциплінарної взаємодії. міжнародний огляд. *Культурологічна думка*. 2018. № 14. С. 161–169.

22. Домбровський О. І., Багір'янц Д. П. Участь громадськості у здійсненні публічного адміністрування на місцевому рівні: поняття та механізми забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 610- 613. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/145> (дата звернення 5.04.2026).

23. Древаль Ю. Д. Діяльність ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_27 (дата звернення 19.03.2026).

24. Дьомін М. Першочергові заходи для виявлення та охорони

нерухомих пам'яток культурної спадщини. *Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*. 2003. № 1. С. 6–70.

25. Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства : монографія. Київ : ТОВ «Видавництво Аратта», 2002. 204 с.

26. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. Київ : Ваіте, 2016. 280 с.

27. Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури : Постанова Кабінету Міністрів від 28 черв 1997 р. № 675. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-97-п#Text> (дата звернення 4.05.2026).

28. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341. III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 18.03.2026).

29. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. Т. 31(70). № 2. С. 109–114. URL : <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/18> (дата звернення 12.04.2026).

30. Козловська М. В. Свято як елемент нематеріальної культурної спадщини. *Культура і сучасність : альманах*. 2021. № 2. С. 74–79.

31. Конституція України (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.) № 254к/96-вр. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 7.03.2026).

32. Король Д. О. Нематеріальна культурна спадщина. Велика українська енциклопедія. 2020. 19 жовтня. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/0756ef6f-6ccc-413c-9dc6-b5bbbecb7603> (дата звернення 29.04.2026).

33. Кот С. І. Культурна спадщина. Енциклопедія історії України: Т. 5:

Кон – Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ Вид-во «Наукова думка», 2008. 568 с.: іл.

URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kulturna_Spadschina_ (дата звернення 1.03.2026).

34. Кудерська Н. І., Кудерська І. О. Охорона нематеріальної культурної спадщини в Україні. *Наше право*. 2016. № 1. С. 27–35.

35. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. Методологія публічного управління: аспекти її структури, співвідношення, взаємозалежності законів, закономірностей та функцій управління. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 14–18. URL : <https://doi.org/10.32843/rma2663-5240-2022.28.2> (дата звернення 20.05.2026).

36. Курило Т. Становлення та розвиток законодавства про охорону культурної спадщини України в сучасний період. *Право України*. 2001. № 3. С. 108–110.

37. Липовська Н. А., Сахарова К. О. Публічне управління розвитком нематеріальних ресурсів громади засобами неформальної освіти. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2024. № 4. С. 242–247. URL : <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.4.36> (дата звернення 10.04.2026).

38. Липовська Н. А., Сахарова К. О. Інструменти публічного управління вихованням патріотів-пасіонаріїв засобами позашкільної освіти. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 3 (13). С. 508–515.

39. Липовська Н., Сахарова К., Шевченко О. Координація взаємодії держави та суспільства для формування та реалізації сучасної публічної політики в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. 4. С.23–28.

40. Литовченко В., Дем'ян В. Нематеріальна культурна спадщина як найголовніший інструмент збереження української нації : монографія. Київ :

Креативна агенція «Артіль», 2023. 180 с.

41. Мадей А. Охорона історико-культурної спадщини України у контексті соціальних комунікацій: історіографія проблеми. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 11. С. 46–49. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2014_11_12 (дата звернення 18.03.2026).

42. Маслов Ю. К. Місцеве самоврядування як структурний елемент системи влади сучасних країн Європи. *Грані. Політологія*. 2014. Листопад. № 11(115). С. 101–105.

43. Матвієнків С. Вплив масової комунікації на політичну сферу перехідного суспільства. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту*. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. 2009. Вип. 13. С. 278–281.

44. Мерещак В. В. Сучасні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання зі збереження та популяризації історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_9_14 (дата звернення 19.05.2026).

45. Мінкультури презентує проект Дорожньої карти – «Культура 2025. Довгострокова національна культурна стратегія». Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. (Опубліковано 06 листопада 2014 року о 15:05). URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/247731309> (дата звернення 8.04.2026).

46. Норріс Л., Ланкеліне В. Доповідь про розвиток сектору культурної спадщини в Україні. Culture & Creativity EU-Eastern Partnership Programme. 2017. 46 с. URL : https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Subsector_report_Ua_ukrainian_Fin.pdf (дата звернення 14.03.2026).

47. Опалько Ю. В. Збереження культурно-історичної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 1(2). С. 83-88.

48. Основи законодавства про культуру від 14 лют. 1992 р. № 2117-XII. (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2778-VI (2778-17) від

14.12.2010. ВВР. 2011. № 24. Ст. 168. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text> (дата звернення 10.05.2026).

49. Паньонко І., Гарнавська М., Блюк Н. Юридичний захист національного мистецького надбання за конвенцією про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 377–381.

50. Пахлова С. С. Специфіка публічного управління у сфері культури: український та європейський досвід. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 4. С. 343–350.

51. Першина Н. Г. Концептуальна модель публічного управління охороною нематеріальної культурної спадщини за участю міжсекторальної взаємодії. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. № 4. С. 12–16. URL : (дата звернення 19.03.2026).3401.2024.4.2_ (дата звернення 2.05.2026).

52. Першина Н. Г. Нематеріальна культурна спадщина як чинник формування національної ідентичності. Національна ідентичність на новому етапі розвитку українського суспільства : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 листоп. 2023 р.). За заг. ред. В. В. Корнієнко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 148 с. С. 95–97. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13297> (дата звернення 19.03.2026).

53. Першина Н. Г. Охорона нематеріальної культурної спадщини як складова захисту прав людини. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 5. С. 19–23.

54. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. Наук. ред. Руденко Л. Г. Київ : Інститут географії НАН України. 2012. 208 с.

55. Прибега Л. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини. *Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 130–138.

56. Про внесення змін до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини : Наказ Міністерства культури України від 22 жовтня 2015 р. за № 838. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-15#Text> (дата звернення 17.03.2026).

57. Про затвердження Списку історичних населених місць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-п#Text> (дата звернення 15.05.2026).

58. Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України : Наказ Міністерства культури України від 12 лют. 2018 р. № 105. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0105734-18#Text> (дата звернення 16.04.2026).

59. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення 19.03.2026).

60. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19/page> (дата звернення 19.03.2026).

61. Про корінні народи України : Закон України від 1 липня 2021 р. № 1616-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2021. №38. Ст. 319. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> (дата звернення 20.03.2026).

62. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 20.03.2026).

63. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. ВВРУ. 1997. № 24. Ст. 170. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 21.03.2026).

64. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III. ВВРУ. 2001. Ст. 254. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2625-14> (дата звернення 21.03.2026).

65. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 21.03.2026).

66. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України 6 березня 2008 р. № 132-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text> (дата звернення 6.04.2026).

67. Поступна О. В. Проблеми збереження та захисту нематеріальної культурної спадщини України в умовах військової агресії: публічно-управлінський аспект. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 3 (13). С. 576–591. URL : [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-576-591](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-576-591) (дата звернення 14.04.2026).

68. Прибега Л. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини. *Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 130–138.

69. Присяжнюк О. М. Охорона культурної спадщини : навчальний посібник. Ч. 1. Одеса : ПНПУ імені Ушинського, 2019. 226 с.

70. Рибчинський О. Аналіз програм збереження культурної спадщини України. Проєкт «CHOICE: культурна спадщина і сучасність». URL : <https://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/Heritage.pdf> (дата звернення 11.05.2026).

71. Руденко Л. Г., Поливач К. А. Збереження і використання культурної спадщини в Україні: проблеми та конструктивні пропозиції. *Український географічний журнал*. 2018. № 2 (102). С. 51–61.

72. Савко Ю. Громадські організації та їх вплив на суспільно-політичний процес сучасної України. *Вісник Львівського ун-ту. Філософські науки*. 2004. Вип. 6. С. 201–211.

73. Сергєєва Н. В. Проблеми збереження традиції народної культури в умовах євроінтеграційних процесів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. № 6(59). С.166–172.

74. Терес Н. Міжнародна охорона нематеріальної культурної спадщини: світовий та український досвід. *Етнічна історія народів Європи : збірник наукових праць*. 2011. Вип. 36. С. 58–63. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2011_36_12 (дата звернення 18.05.2026).

75. Турченко Ю. ЗМІ як впливовий чинник реалізації політичного

процесу. *Політичний менеджмент*. 2009. № 4. С. 115–118.

76. Фальковський А. О. Організаційно-правові засади охорони нематеріальної культурної спадщини: досвід країн Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 356–364. URL : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.8> (дата звернення 5.04.2026).

77. Формування громадянського суспільства в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Наук. праці*. Вип. 24. Київ : НАДУ, 2016. 247 с.

78. Худoley О. С. Зміни та перспективи пам'яткоохоронної справи незалежної України: історіографія проблеми (2000–2007рр.). *Гілея*. 2012. № 57 (2). С. 155–157.

79. Чальцева О. М. Роль громадянського суспільства у проектуванні публічної політики в Україні. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. Сер.: Політичні науки. 2020. С. 102–107. URL : <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2020.5.10> (дата звернення 19.03.2026).

80. Шалігова І. Ф. Популяризація культурної спадщини як компонент ефективного державного управління об'єктами культурної спадщини. Софійські читання : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2009. С. 526–529.

81. Шпекторенко І. В. Сучасні версії процесного підходу в управлінні, менеджменті та державному управлінні. Теоретичні та практичні засади розвитку менеджменту організацій та адміністрування в умовах незалежності України (присвяченої 25 річчю незалежності України та 20- річчю кафедри менеджменту організацій та управління проектами) : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (23-24 верес. 2016 р.). Ред.-упорядн.: В. Воронкова та ін. Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2016. С. 42–46.

82. Шпекторенко І. В. Участь неурядових організацій як інституту громадянського суспільства в охороні нематеріальної культурної спадщини: світовий досвід. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 44. С. 184–188. URL : <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.44.311.95> (дата звернення 9.04.2026).

83. Якубовський Я. С. Теоретичні підходи до формування трансформаційної моделі громадянського суспільства в державі. *Вісник ХНТУ*. 2023. № 3(86). С. 184–188.

84. Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage Edition (2020). *Printed in France at UNESCO*. 152 p. CLT- 2021/WS/5; CLD-758.21.

85. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the Regions on a European agenda for culture in a globalizing world. Brussels, 10.5.2007, COM (2007) 242 final. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007SC0570&from=GA> (дата звернення 15.05.2026).

86. Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage intergovernmental committee for the safeguarding of the intangible cultural heritage. Analytical Report of the first cycle of periodic reporting on the implementation of the Convention and on the current status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity by States Parties in Europe. Eighteenth session Kasane, Republic of Botswana 4 to 9 December 2023. 122 pgs. URL : <https://ich.unesco.org/en/committee-documents-and-in-depth-studies-00862> (дата звернення 18.04.2026).

87. Falkovsky A. Administrative and legal protection of intangible cultural heritage in the countries of the European Union. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2024. Вип. 3 (71). С. 53–59. URL : <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.81.110> (дата звернення 13.03.2026).

88. UNESCO, 2012. Culture: a driver and an enabler for sustainable development: Thematic Think Piece. UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda, New York. 10 pgs. URL : https://www.un.org/millennium goals/pdf/Think%20Pieces/2_culture.pdf (дата звернення 17.04.2026).

89. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. (2001, November 2). UNESCO General Conference. URL : https://portal.unesco.org/en/ev.php-_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (дата звернення 2.03.2026).

90. UNESCO, 8Brief history of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003). URL : <https://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00007,943 UNTS 178> (дата звернення 11.04.2026).